
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

23. évfolyam 6. szám

2014. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

Kenyeri Katalin: Új könyvtári feladatok a jogszabályok rendelkezései szerint 3

Műhelykérdések

Tomasovszki Anita: „Közel az olvasóhoz és a művelődő közösségekhez”.
Nagyvárosi könyvtári szolgáltatás és közösségfejlesztés pilot projekt 8

Gaálné Kalydy Dóra: Angol szaknyelvi képzés gyakorló könyvtárosoknak a
Könyvtári Intézetben 15

Konferenciák

Fabó Edit: Londoni konferencián ismertetett magyar sajtóforrások 18

Napló

Lukács János: A nemzetiségi irodalmak és a magyar irodalom kölcsönkap-
csolatai 22

História

Mátyás Melinda–Szluka Péter–Vasas Lívia: Az idézés kezdete és formai
jellegzetességeinek változása a legkorábbi orvosi folyóiratok tükrében . . . 30

Ásványi Ilona: „... a rostavizsgán a könyvtáros, mint ’alak’, siralmasan meg-
bukott...” 42

Könyv

Dippold Péter: E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai 53

From the contents

Katalin Kenyéri: New legal regulations – new tasks for libraries (3);
Anita Tomasovszki: Pilot project on the outskirts of Debrecen town: “Library points” (8);
Dóra Gaál-Kalydy: Training in special English for practising librarians at the Hungarian Library Institute (15);

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a pannonhalmi Bencés Főapátsági Könyvtár igazgatóhelyettese; *Dippold Péter*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának igazgatója; *Fabó Edit*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Gaálné Kalydy Dóra*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Kenyéri Katalin*, az Emberi Erőforrások Minisztériuma könyvtári és jogi referense; *Lukáts János* író, műfordító, szerkesztő (Budapest); *Mátyás Melinda* és *Szluka Péter*, a Semmelweis Egyetem (SE) Központi Könyvtárának munkatársai; *Tomasovszki Anita*, a debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtár munkatársa; *Vasas Livia*, az SE Központi Könyvtár operátorvezetője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpásné Balczer Gabriella**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 5,1 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

Kenyéri Katalin

Új könyvtári feladatok a jogszabályok rendelkezései szerint

A közelmúlt jogalkotása számos változást hozott a könyvtárakat érintő jogszabályokban. A könyvtárak vezetői bizonyára nyomon követik az általuk vezetett intézmény feladatait érintő változásokat, mégis hasznos lehet az elvégzendő tennivalókat bemutató írás. Elsőként, mint mindig, ha a könyvtárakat érintő jogalkotásról van szó, a törvénnyel kell kezdenünk. A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény valamennyi változásáról ebben az írásban nem szándékozunk tájékoztatást adni, csupán a konkrét feladatot meghatározó egyes szabályokról, mert egyébként a törvény módosításainak összefoglalása, esetleges elemzése külön írás vagy írások tárgyát képezheti. A több szakterület szabályait magába foglaló hosszú című törvény rövidítéseként e folyóirat körében megengedhető, hogy a **könyvtári törvény** kifejezést használjuk a joganyagban alkalmazott Kultv. rövidítés helyett, ezért a továbbiakban így olvasható a jelen írásban.

A nyilvános könyvtárak feladatainak bővülését eredményező törvénymódosítás a könyvtárak minden típusát érintette. Ez következik abból, hogy a nyilvános könyvtárak alapkövetelményeire és alapfeladataira vonatkozó szabályozás a könyvtári rendszer egészének megfelelő működését hivatott megalapozni. A nyilvános könyvtár alapkövetelményeinek felsorolását tartalmazó 54. § (1) bekezdés bővült azzal, hogy a nyilvános könyvtár elnevezésében megjelenik a könyvtár kifejezés, de ez nem csupán formális igény, hanem együtt jár a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetésére irányuló egész szabályozás változásával. A 3K 2014. márciusi számában e témáról hírt adó írást¹ mára azzal lehet kiegészíteni, hogy már megjelent a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről szóló 120/2014. (IV. 8.) Korm. rendelet is. Az új szabályozás célja: megvalósítani azt a szakmai igényt, hogy a nyilvános könyvtárak jegyzékén csak azok a könyvtárak szerepeljenek, amelyek teljesítik a nyilvános könyvtár alapkövetelményeit és megvalósítják alapfeladatait. A könyvtárhasználó, az olvasó számára azt üzeni majd a nyilvános könyvtárak jegyzéke, hogy ezekbe a könyvtárakba azért érdemes bemenni, mert a törvényben előírtakat minőségi követelményként biztosan teljesítik. Ennek érdekében a fenntartónak érdemben nyilatkoznia kell a törvényben előírtak teljesítéséről, a minisz-

---

¹ Amberg Eszter: Az 1997. évi CXL. törvény, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékének 2013. évi változásairól. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2014. 3. sz. 3–6. p.

térium pedig öt éven belül ellenőrzi ezt a jegyzéken szereplő mintegy 900 nyilvános könyvtárban.

A nyilvános könyvtárak alapfeladatai jelentősen bővültek a könyvtári törvény 2012. évi CLII. törvénnyel történő módosításával. A nyilvános könyvtár új alapfeladatai az 55. § (1) bekezdésének a)–e) pontjában foglalt korábbi feladatok megtartása mellett a következők:

- f) *biztosítja az elektronikus könyvtári dokumentumok elérhetőségét,*
- g) *a könyvtárhasználókat segíti a digitális írástudás, az információs műveltség elsajátításában, az egész életen át tartó tanulás folyamatában,*
- h) *segíti az oktatásban, képzésben részt vevők információellátását, a tudományos kutatás és az adatbázisokból történő információkérés lehetőségét,*
- i) *kulturális, közösségi, közművelődési rendezvényeket és egyéb programokat szervez,*
- j) *tudás-, információ- és kultúraközvetítő tevékenységével hozzájárul az életminőség javításához, az ország versenyképességének növeléséhez,*
- k) *a szolgáltatásait a könyvtári minőségirányítás szempontjait figyelembe véve szervezi.*

A 2013. január 1-én hatályba lépett szabályozás alapján a felsorolt új feladatokat minden nyilvános könyvtárnak el kell látnia. Az elektronikus könyvtári dokumentumok elérhetőségének biztosítása természetesen nem csak a könyvtár saját gyűjteményében található elektronikus dokumentumok szolgáltatására terjed ki, hiszen a d) pont szerint a nyilvános könyvtár biztosítja más könyvtárak állományának elérését is. Az elektronikus könyvtári dokumentum fogalmát sem lehet szűkítően értelmezni, nem csupán az e-book formájában megjelent dokumentumokról van szó, hanem a könyvtári törvény 1. mellékletének c) pontjában meghatározott fogalom szerint „*a csak számítógéppel olvasható dokumentum*” körébe tartozó dokumentumokról. Felmerülhet a kérdés, hogyan teljesítse ezt a nyilvános könyvtár? Azt hiszem, számos szakmai megoldás kínálkozik arra, hogy az eleve elektronikus formában létrejött vagy később digitalizált dokumentumokat hozzáférhetővé tegyünk az internet lehetőségeit felhasználva, vagy élve a szerzői jogról szóló törvény által biztosított lehetőséggel: „*a könyvtár helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára*” történő megjelenítéssel.²

A nyilvános könyvtár „*a könyvtárhasználókat segíti a digitális írástudás, az információs műveltség elsajátításában, az egész életen át tartó tanulás folyamatában*”. Bízom benne, hogy a sok európai uniós pályázaton nyertes nyilvános könyvtár már folyamatos gyakorlatként végzi ezt a tevékenységet, legyen szó egyéni segítségnyújtásról vagy az ún. használóképzésről. Az egész életen át tartó tanulás folyamatában történő segítség azt jelenti, hogy a könyvtárhasználók kora nem befolyásolhatja a feladat ellátását, legyen szó a kisiskolás tanuló vagy „a korábban születettek” körébe tartozók számára történő géphasználati ismeretek átadásáról. Az információs műveltség ismereteinek átadása sem függhet attól, hogy egyetemi hallgatóról, oktatóról, vagy már nyugdíjas kutatóról van szó. A különböző típusú

---

² A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. § (5) bek.

könyvtárak természetesen saját feladatkörükben teljesítik ezeket a feladatokat a használói számára.

A nyilvános könyvtár *„segíti az oktatásban, képzésben részt vevők információellátását, a tudományos kutatás és az adatbázisokból történő információkerés lehetőségét”*. Ez a feladat feltételezi a magas szintű információkeresési ismeretekkel rendelkező könyvtáros munkáját, amikor az oktatás különböző szintjein tanulókat, a különféle képzésekben részt vevőket segíti a tanulásukhoz szükséges információk megkeresésében, a különböző dokumentumszolgáltatási formák használatában. A tudományos kutatás segítése a releváns információ megkeresésével, az adatbázisokból történő információkerés lehetőségeinek használatával elsősorban a felsőoktatási és a szakkönyvtárak feladata, mondhatnánk, de ma már a közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak sem maradnak el tőlük. Az információkeresési ismeretek különböző szintű és tartalmú ismereteket jelentenek, amelyek a könyvtár feladatkörének megfelelően kerülhetnek meghatározásra.

A nyilvános könyvtár *„kulturális, közösségi, közművelődési rendezvényeket és egyéb programokat szervez”* – ez a feladat nem szűkíthető le a közkönyvtárakra, valamennyi nyilvános könyvtár szervez rendezvényeket, programokat. Nota bene, még ma is gyakran hallom a „közművelődési könyvtár” kifejezést, jóllehet a könyvtári törvény már 1997 óta a közkönyvtár fogalmat használja. A régi terminológia használata a használó tudását is elhelyezi az időben, és rávilágít az egész életen át tartó tanulás szükségességére, ugyanakkor nem túl biztató a jogalkotó tapasztalata a jogszabályok rendelkezéseinek megvalósulásáról. A rendezvények és egyéb programok szervezési feladata azért tartalmazza a kulturális, közösségi, közművelődési és egyéb jelzőket, mert nem lehet ezt a feladatot leszűkítő tartalommal értelmezni. Nem kétséges, hogy a nyilvános könyvtár kulturális szervező munkát végez; a közművelődési rendezvények is megjelennek a közkönyvtárakon kívül az iskolai, a felsőoktatási, sőt, még a nyilvános szakkönyvtárak tevékenységében is. A közösségi tevékenység olyan fontos közfeladat, amely a könyvtárak társadalmi szerepvállalásában egyre nagyobb hangsúlyt kap, a könyvtár a használói körében közösségteremtésre alkalmas intézmény, legyen szó az olvasóköröktől kezdve a könyvtárbarát támogató csoportokon keresztül a közösségi oldalakon a könyvtárhoz kapcsolódó közösségekről. A törvény a jelzők felsorolásával figyelembe veszi más szakterületek szakmai fogalomhasználatát, ugyanakkor a jövőre nézve nyitva hagyja a ma még nem ismert jelzőkkel illelhető rendezvények és programok szervezésének lehetőségét is. A könyvtár jó szokása szerint ebben is a folyamatos alkalmazkodás útján kell, hogy haladjon.

A nyilvános könyvtár a *„tudás-, információ- és kultúráközvetítő tevékenységével hozzájárul az életminőség javításához, az ország versenyképességének növeléséhez”* – ez a feladat-meghatározás üzenet a könyvtárat közelről nem jól ismerő emberek számára, üzenet arról, hogy mennyire fontos a könyvtár által nyújtott lehetőségek igénybevétele az egyén és az egész ország számára.

A nyilvános könyvtár *„a szolgáltatásait a könyvtári minőségirányítás szempontjait figyelembe véve szervezi”*, így szól a következő új feladat. A szolgáltató in-

tézmény a szolgáltatás minősége érdekében folyamatosan fejleszti a szolgáltatásait, nem tehet mást a nyilvános könyvtár sem. A törvény nem részletezi ezt a feladatot, a könyvtár egyelőre maga dönti el, hogyan fog hozzá. Nyilván a lehetőségei által meghatározott mértékben veszi figyelembe a könyvtári minőségirányítás szempontjait. A könyvtári önértékelés szakmai szempontjait összefoglaló Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer (KKÉK) a Könyvtári Intézet honlapjáról mindenki számára elérhető, és hozzájárul a könyvtár szervező munkájának alakításához.

Az egyes törvényeknek a gyermekek védelme érdekében történő módosításáról szóló 2013. évi CCXIV. törvény módosításával további alapfeladat jelenik meg a könyvtári törvény 55.§ új (1a) bekezdésében, ez a szabály 2014. szeptember elsejétől lép hatályba.

(1a) A nyilvános könyvtár az általa üzemeltetett, kiskorúak által is használható, internet-hozzáféréssel rendelkező számítógépek használatát a kiskorúak védelmét lehetővé tevő, könnyen telepíthető és használható, magyar nyelvű szoftverrel ellátva biztosítja a kiskorúak lelki, testi és értelmi fejlődésének védelme érdekében.

A cikk írása idején hallhatók a reklámok, amelyek az ún. szűrőszoftver alkalmazását ajánlják a szülőknek gyermekeik védelmében. A nyilvános könyvtár szeptember elsejétől köteles szűrőszoftvert alkalmazni, ha kiskorúak számára is használható internetes számítógépe van. Ahhoz, hogy a szűrőszoftvert könnyen beszerezhesék az azt alkalmazni köteles szervezetek, a feladatot előíró törvény az elektronikus hírközlésről szóló törvény (Eht.)³ módosításával biztosítja. E törvény előírja, hogy

az internet-hozzáférés szolgáltatást nyújtó szolgáltató köteles valamely, a kiskorúak védelmét lehetővé tevő, magyar nyelvű, könnyen telepíthető és használható szoftver (a továbbiakban: szűrőszoftver) internetes honlapjáról való ingyenes letölthetőségét és ezt követően annak ingyenes használhatóságát biztosítani.⁴

A szűrőszoftver ingyenes letölthetőségét biztosítja az Eht. 149/A. §-a a (3) bekezdésében foglalt rendelkezéssel, amely szerint a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság az internet-hozzáférés szolgáltatást nyújtó szolgáltató anyagi támogatást kaphat a kötelezettsége teljesítéséhez, ha

- a) a szűrőszoftver megfelel a Kerekasztal ajánlásaiban foglalt követelményeknek,
- b) a szűrőszoftver a lakossági felhasználók, egyéni előfizetők általi használat mellett alkalmas azon nyilvános könyvtárak és köznevelési intézmények általi használatra is, amelyeknek törvényben előírt kötelezettsége az általuk nyújtott közszolgáltatásokat igénybe vevő kiskorú gyermekek internet-használatához szűrőszoftvert biztosítani, és

³ Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény

⁴ Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 2014. VII. 1-jén hatályba lépő 149/A. § (1) bek.

c) az internet-hozzáférés szolgáltatást nyújtó szolgáltató vállalja, hogy a b) pontban megjelölt intézmények részére közvetlenül vagy más szolgáltató közreműködésével a szűrőszoftverhez való hozzáférést ingyenesen biztosítja.

A szűrőszoftver ingyenes biztosítása elősegíti a nyilvános könyvtárak számára a feladat ellátását. A gyermekek védelme érdekében meg kell tenni a szükséges intézkedéseket, ez nem is lehet kérdés.

A könyvtári törvényben jelentős változás érintette a megyei könyvtárak fenntartását és állami feladatait, a feladatok ellátásának finanszírozását – más alkalommal szükséges ennek bővebb kifejtése és bemutatása.

A könyvtári feladatokat meghatározó szabályok körében a könyvtári törvény, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerről (ODR) szóló kormányrendelet, a Könyvtárellátási Szolgáltatási Rendszerről (KSZR) szóló miniszteri rendelet sorát egy új miniszteri rendelet bővítette. Megjelent az országos múzeum, az országos szakmúzeum, **a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól szóló 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet.** Az ebben felsorolt feladatok részletes bemutatása helyett most csak egy sürgős tennivalóra hívom föl a figyelmet. A rendelet 10. § (1) bekezdése szerint „*A nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az egyetemi könyvtár kiemelt feladatait a fenntartó által meghatározott szakterületen, a szakterületnek megfelelő gyűjtőkörben látja el. A szakterületnek megfelelő gyűjtőkört a könyvtár tevékenységét szabályozó szervezeti és működési szabályzat mellékletét képező gyűjtőköri szabályzatban kell meghatározni.*” A gyűjtőköri szabályzat elkészítésére határidőt is meghatároz a rendelet 13. §-a „*A 10. § szerinti gyűjtőköri szabályzatot első alkalommal az e rendelet hatálybalépését követő 8 hónapon belül kell a miniszter részére megküldeni.*” Eljárási szabályként előírja „*a gyűjtőköri szabályzatot az e rendeletben foglalt feladatok ellátásának összehangolása érdekében a fenntartó a jóváhagyását megelőzően előzetes véleményezésre megküldi a miniszternek.*”⁵

A rendelet már hatályba lépett, december végéig meg kell küldeni a miniszternek az új gyűjtőköri szabályzatot előzetes véleményezésre. A rendelet hatálya alá tartozó könyvtárak többsége rendelkezik gyűjtőköri szabályzattal, azonban a mai viszonyokhoz, a dokumentumok és információk különböző elérési lehetőségeihez alakított, korszerűsített gyűjtőköri szabályzattal kevés könyvtár rendelkezik. A gyűjtőköri szabályzatok korszerűsítése nem csupán e rendelet által előírt kötelezettség, hanem az ésszerű gazdálkodás igénye, a hatékonyság követelménye is sürgeti; a rendelet határidőt szab erre.

A miniszter előzetes véleményezési feladata azt a célt szolgálja, hogy a rendeletben foglalt kiemelt feladatok ellátása és a könyvtárak között szükséges munkamegosztás érdekében a rendelet hatálya alá tartozó könyvtárak gyűjtőkörének összehangolási lehetőségeire felhívja az érintett könyvtárak és fenntartóik figyelmét.

---

5 Az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól szóló 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet 10. § (3) bek.

„Közel az olvasóhoz és a művelődő közösségekhez”

Nagyvárosi könyvtári szolgáltatás és közösségfejlesztés pilot projekt

Előzmények

2013. január 1-jétől törvényi szintű döntés következtében közös irányítás alá kerültek a megyei és városi könyvtári feladatok, amelyeket Debrecenben a városi és megyei könyvtár integrációjával létrejött Méliusz Juhász Péter Könyvtár (MJPK) lát el. Az új szervezetben működő intézmény vezetése kiemelt feladatának tekinti a város és a megye könyvtári ellátásának kiegyensúlyozottságát, szolgáltatásainak hozzáférhetőségét, függetlenül attól, hogy városi, peremkerületi vagy kistelepülési környezetben élőlkről van szó. A könyvtár igazgatójának javaslatára 2013 áprilisában elkezdődtek azok a tárgyalások, amelyek alapján kidolgozásra került a *Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer kiterjesztése a nagyvárosi peremterületekre* című fejlesztési tervzet.

2013 júliusában – az EMMI Közgyűjteményi Főosztály, Debrecen Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala részvételével – sor került az OSZK Könyvtári Intézet és a debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtár programfelelőseinek személyes találkozására, és a könyvtár által javasolt helyszínek közül háromnak a (Téglás-kert, Nagysándor-telep, Haláp) helyszíni bejárására. A bejárás eredményeképpen létrejött a pilot projekt háttéranyaga, elkezdődtek a tárgyalások a befogadó intézményekkel, elkészült a program ütemterve, tisztázódtak a finanszírozással kapcsolatos kérdések, és 2014 januárjában aláírásra került az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) és a Méliusz Juhász Péter Könyvtár közötti megbízási szerződés.

Ekkor indult el a *Közel az olvasóhoz és a művelődő közösségekhez – nagyvárosi könyvtári szolgáltatás és közösségfejlesztés* című, új típusú, költségkímélő, öszszefogáson alapuló, szolgáltatóközpontú pilot projekt.

A projekt fő célja, hogy a nagyvárosban fellépő elidegenedés ellen hasson. Az embereket segítse a közösségi, kulturálódási szokásaik megélésében, a friss, hasznos információkhoz jutásban, az önképzésben, a szabadidő hasznos eltöltésében. Ehhez színteret és szolgáltatásokat nyújtson. *A program fontos eleme*, hogy nem klasszikus fiókkönyvtárakat hoz létre, hanem helyi szinten már létező intézményekbe, közösségekbe integrálja a könyvtári és közművelődési szolgáltatásokat.

A program megvalósítója a Méliusz Juhász Péter Könyvtár, együttműködve a Debreceni Művelődési Központtal, nem üzemeltetnek újabb közösségi épületeket, szolgáltatásaikat telepítik a településrészekben kiválasztott partnerintézmények (egyházi, közművelődési, szociális intézmény) infrastruktúrájára, az intézményekkel kötött együttműködési megállapodás alapján.

Településrészenkénti megállapodások

A kijelölt helyszínek és együttműködő partnerek:

- 1. Nagymacs** Debreceni Művelődési Központ,
- 2. Kismacs** Debreceni Művelődési Központ,
- 3. Tégláskert** Tégláskerti Református Missziói Egyházközség,
- 4. Nagysándor-telep** Debrecen Megyei Jogú Város (DMJV) Szociális Szolgálat Nagysándor Telepi Gondozó Szolgálat Pósa Utcai Idősek és Demens Idősek Klubja,
- 5. Lencztelep** Kerekestelepi Református Egyházközség.

Nagymacs, Kismacs A Méliusz Könyvtár projektjével párhuzamosan támogatást kapott a Debreceni Művelődési Központ *Közösségfejlesztés a debreceni városrészekben* című projektje is. A két intézmény együttműködési szerződést kötött a közművelődési és kulturális feladatok ellátására, könyvtári szolgáltatások, kulturális, hagyományörző programok, oktatás, továbbképzés szervezésére, lebonyolítására. Az együttműködési megállapodás alapján a Debreceni Művelődési Központ két meglévő közösségi házában (Nagymacsi Közösségi Ház, Kismacsi Közösségi Ház) biztosította a könyvtári szolgáltatások kialakítására alkalmas helyiséget és a szükséges infrastruktúrát.

Tégláskert A templomot úgy tervezte az építész, hogy a benne található szabályos nyolcszög alakú helyiséget könyvtárnak szánta, itt alakítottuk ki a könyvtár pontot. Az együttműködés mindvégig pozitív volt, a Tégláskerti Gyülekezet lelkesze a kezdeményezést kezdettől fogva támogatta.

Lencztelep A város újonnan épülő, fejlődő településrészén egy új építésű, különböző közösségi terekkel ellátott templomban kaptunk helyet a könyvtár pont kialakítására. A templom karzatát és a földszinti gyerekrendezvényekre, foglalkozásokra is alkalmas helyiséget biztosította a befogadó intézmény a könyvtár számára.

Nagysándor-telep Debrecen ezen településrészén volt a legnehezebb megfelelő befogadó intézményt találnunk. Iskolákkal, egyházzal, egyesülettel is felvettük a kapcsolatot, de nem tudtak megfelelő helyiséget biztosítani számunkra. Végül Debrecen Város Önkormányzatának segítségével sikerült a megfelelő helyszínt megtalálnunk, ahol az intézményvezetéssel megkezdett tárgyalások eredményeképpen háromoldalú együttműködési megállapodás született a városi Szociális Szolgálat, a Debreceni Intézményműködtető Központ és a Méliusz Juhász Péter Könyvtár között.

A szolgáltató helyiségek kialakítása

Bútortervezés

Minden helyiség más és más mérettel, elrendezéssel, meglévő bútorral, vagy a nélkül állt rendelkezésünkre, így a berendezés, a bútorzat kialakításánál ezeket figyelembe véve arra törekedtünk, hogy minden könyvtár pont hasonló arculatú legyen. A befogadó intézmények elvárásaihoz, igényeihez is alkalmazkodnunk kellett (pl. a bútor színét meghatározta a helyiségben benn maradó bútorzat). A látványtervek elkészítéséhez a Sweet Home 3D¹ ingyenes lakástervező programot használtuk, amely kétdimenziós alaprajz elkészítését és háromdimenziós előnézeti lehetőséget biztosít.

Informatikai eszközök beszerzése, telepítése

Az IKT eszközök tervezéskor is figyelembe kellett vennünk az adott helyiségek méretét, a térkihasználást, valamint a praktikusságot, illetve a felhasználók körét, és a megszokott, a könyvtárainkban is használt szoftvereket és hardvereket. A könyvtárosok részére egy All-in-One PC-t² biztosítottunk. Az olvasók részére egy-egy egyedi PC-t³ állítottunk össze. Minden könyvtár ponton egy multifunkciós eszközt helyeztünk el, ami alkalmas nyomtatásra, fénymásolásra, szkennelésre, és előnye, hogy wifi segítségével akár telefonról és táblagépről is lehet nyomtatni. A befogadó intézmények biztosították az internetszolgáltatást, de a hálózat kiépítését a könyvtár munkatársai végezték el.

Katalógus

A könyvtár pontokra kihelyezett dokumentumállomány nyilvántartása, feltárása és visszakereshetősége a Méliusz Könyvtár által használt HunTéka integrált könyvtári rendszerben történik. Minden könyvtár ponton biztosítani tudjuk azokat a szolgáltatásokat, amelyek a Méliusz központi könyvtárában is rendelkezésre állnak (gépi kölcsönzés, előjegyzés, tájékoztatás stb.). A gépi kölcsönzés garantált adatbiztonságának érdekében azonban ennek éles bevezetéséhez megvárjuk a HunTéka program 2.0-s verziójának átadását (2014 nyarán várható), amely a fiókkönyvtáras verzió korszerű változatára való áttérést jelenti majd.

A státusinformációkat is szolgáltató rendszerre való átállásig a hagyományos manuális kölcsönzést folytatjuk – a Méliusz fiókkönyvtáraihoz hasonlóan – a könyvtár pontok kölcsönzési szolgáltatásában.

Az interneten elérhető webes katalógus a szolgáltató helyek teljes könyvtári állományát visszakereshetővé teszi.

Honlap

A Méliusz Könyvtár a 2014-es arculatváltást követően új intézményi honlappal jelenik meg, amelynek elkészítésére a Monguz Kft.-t kértük fel. Ennek keretében

---

1 <http://www.sweethome3d.com/hu/> 2014. április 11.

2 MSI Wind Top AIO (AE2051-024HU), 20” LED képernyő, AMD E2-1800 CPU, 4GB DDR3 RAM, DVD-író, 4in1 kártyaolvasó, 500 GB HDD, Radeon HD 7340M VGA, Gigabit LAN, Wifi, egér és billentyűzet, fejhallgató.

3 19,5” Acer LED képernyő, Kolink-ház, Intel G2030 CPU, 4GB DDR3 RAM, DVD-író, 500GB HDD, Wifi stick, egér, billentyűzet, fejhallgató.

bíztuk meg őket, hogy készítsék el a könyvtár pontok honlapját is. Az oldalak az alábbi URL címen érhetők el: www.meliusz.hu/konyvtarpontok. A honlap különlegessége, hogy tetszőleges platformon megtekinthetők. Így mind asztali gépen, mind okos telefonon, tableten megfelelő megjelenést biztosítanak.

Promóciós terv, promóciós munka

A promóciós terv összeállítása során ötleteket merítettünk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) arculati kézikönyvéből (2005)⁴.

A Debreceni Egyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék munkatársait kértük fel az arculat megtervezéséhez, mivel tavaly ők készítették el a Méliusz Könyvtár új arculatát, így már ismerték az intézményt, az igényeinket, és a könyvtár pontok arculatát egységesíteni tudták a Méliusz arculatával.

Első lépésként megfogalmazzuk a projekt célját, valamint a kommunikációfejlesztést, amelyet három lépésben határoztunk meg:

1. pozicionálás,
2. arculatfejlesztés,
3. a szolgáltatás promóciója bevezető marketing- és PR-kampány keretében.

Fontos kiemelni, hogy a *Közel az olvasóhoz...* projekt egy eddig sehol az országban nem létezett szolgáltatás. *A szolgáltatásnak még nincsen neve, nincsen arculata, de még nem él vonatkoztatási kategóriaként a potenciális célközönség fejében sem. Ezért első lépésben el kell végezni a stratégiai pozicionálás munkáját (teremtenünk kell egy kategóriát)!⁵*

A Méliusz Könyvtár új missziója célul tűzte ki, hogy Debrecen könyvtárral ellátatlan területein komplex könyvtári szolgáltatást nyújtó intézményként jelenik meg. A projekt egy kapu, ajtó, lépcső a kultúrához, a tudáshoz, hiszen minden állampolgár alapvető joga az információhoz való jutás, függetlenül attól hol él, milyen szociális, társadalmi réteghez tartozik.

Ezek alapján választottunk kategórianévet, amely a Könyvtár Pont elnevezés lett, mivel ebben a kategórianévben benne van minden közművelődési–közösségszervezési küldetés is! Közel száz szlogen közül a *Száz lépésre ezer válasz* szlogent választottuk, amely utal a Méliusz Könyvtár *A választ nálunk találja* szlogenre is.

Elkészült a könyvtár pont logója, ami a MJPK nem régiben kialakított logójának színvilágához igazodik. Formailag a felkiáltójel és kérdőjel (!+?) összekapcsolásával kialakított „P” betű visszautal a Méliusz-logó „i” betűjéből képzett nyílra, valamint a névben szereplő „pont” szót emeli ki.

4 Forrás: FSZEK honlap (www.fszek.hu)

5 Debreceni Egyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék: *Közel az olvasóhoz és a művelődő közösségekhez* pilot projekt (MJPK) kommunikációs részének indítása – pozicionálás: az arculatfejlesztés és a kampány előkészítése a kommunikálandó alappozíció beazonosításával (2014. 02. 17.)

A könyvtár pontok brand videójával elkezdődött a szolgáltatások promóciója, valamint a kategórianév rögzítése az emberek fejében. Ezzel egy időben elkészült a könyvtár pontok plakát- és szóróanyagterve, valamint a protokoll megnyitó promóciója is.

Tájékoztató eszközök, arculati elemek

Az elkészített könyvtár pont logót használtuk arculati elemként, a kialakított betűtípust, színvilágot tükröztük a nyitvatartási táblákban, információs feliratokban. Miután megállapodtunk a befogadó intézményekkel a könyvtár pontok nyitvatartási idejéről, engedélyeztettük a táblák elhelyezését, költséghatékony, cserélhető nyitvatartási táblákat helyeztünk el, valamint egy nagy méretű könyvtár pont logó táblát. A táblák ellenállóak az időjárásnak, feltűnőek, messziről láthatóak, néhány helyen még sötétedés után is olvashatók, mert kültéri megvilágítás alá kerültek. Valamennyi könyvtár ponton egységes beltéri azonosítókat, információs feliratokat helyeztünk el.

A helyi igényeknek megfelelő dokumentumkínálat kialakítása

Helyszínbejáráskor a befogadó intézmények munkatársaitól érdeklődtünk a közösség összetételéről, figyelembe véve a helyi tényezőket. Valamint a készített igényfelmérő kérdőívek *Milyen témájú könyveket, dokumentumokat kölcsönöznél, olvasna legszívesebben?* kérdésére adott válaszokat vettük alapul. Településrészenként más-más igény volt megfigyelhető, ezért a könyvtár pontok állományának kialakításánál és a dokumentumok beszerzésénél ezekre odafigyelve válogattuk le a duplum példányokat raktárainkból, és vásároltunk új könyveket. Az idő rövidsége miatt, a könyvtár pontok nyitásáig az új könyvekre szánt keret felét használtuk csak fel, a megmaradt pénzeszeget olyan új könyvekre fordítottuk, amelyeket már az olvasói visszajelzések, igények alapján szereztünk be.

Folyóiratokra szintén előzetes egyeztetés és igényfelmérés alapján fizettünk elő minden könyvtár pontnak.

A könyvtár pontok szolgáltatásai

A szolgáltatások tervezésénél a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működéséről szóló 39/2013. (V. 31.) EMMI rendeletet 3. §-át vettük alapul, valamint a könyvtárainkban eddig meglévő szolgáltatásokat is. Az igényfelmérő kérdőív erre vonatkozó kérdését feldolgoztuk, és ezek alapján alakítottuk ki a könyvtár pontok szolgáltatásait.

A könyvtár pontokon a következő szolgáltatásokat tudja igénybe venni a lakosság:

- helyben olvasás (könyvek, folyóiratok),
- könyvkölcsönzés a helyben kihelyezett állományból,
- könyv- és egyéb dokumentumkölcsönzés a MJPK állományból,

- könyvtárközi kölcsönzés,
- Országos Dokumentum-ellátási Rendszer szolgáltatások igénybe vétele,
- elektronikus könyvtárak és adatbázisok használata,
- számítógép-használat,
- internethasználat,
- fénymásolás, nyomtatás, szkennelés,
- eTanácsadás (segítség elektronikus kommunikációban, e-ügyintézésben),
- közhasznú információszolgáltatás,
- gyermekfoglalkozások,
- könyvtári közösségi, közművelődési rendezvények, programok,
- segítség tanulásban.

Személyzet felkészítése

Olyan önkénteseket kellett találnunk, akik könnyen tudnak kapcsolatokat kialakítani a különböző korú, nemű, kulturális háttérű használókkal, ezért mindenképpen célszerű volt a már meglévő közösség tagjai közül toborozni, illetve a befogadó intézmény munkatársait felkérni erre a munkára.

Meg kell említeni a tanfolyamon résztvevő önkéntesek pozitív „hozzaállását”. Az a tapasztalatunk és meggyőződésünk, hogy az önkéntesek erős motiváltsággal és elkötelezettséggel rendelkeznek, ami nagyon figyelemre méltó, de valódi szakmai teljesítmény nem feltétlenül várható el tőlük. Természetesen a szakmai háttérrel biztosítjuk számukra és a könyvtár pontok számára, mégis úgy gondoljuk, ahhoz, hogy folyamatosan magas színvonalú szakmai munkát tudjunk biztosítani, szakképzett munkatársak alkalmazására lenne szükség.

Különösen fontos volt a *Lesz valaki, aki tartja velem a kapcsolatot? Kihez fordulhatok majd segítségért, ha elakadok a munkámban?* kérdésekre választ találni. A Méliusz Könyvtár munkatársai közül egy-egy kolléga – szintén önkéntes alapon – vállalta a „könyvtárosok”, könyvtár pontok patronálását.

A könyvtár pontok folyamatos könyvtári ellátásának beépülése a Méliusz Könyvtár munkafolyamataiba

Hogy miképp tud és fog a könyvtár pontok ellátása beépülni a Méliusz Könyvtár munkafolyamataiba, több kérdést is felvet. A működtetésre, a szolgáltatások magas színvonalára, a szakmai háttér biztosítására munkaerő és folyamatos anyagi forrás szükséges. Átmeneti megoldás, hogy egy-egy kolléga, a munkáján felül patronálja az adott könyvtár pontot.

A nyomtatáshoz, fénymásoláshoz szükséges eszközöket (toner, papír) folyamatosan biztosítanunk kell, valamint az informatikai eszközök karbantartását is. Ezeknek költségei vannak, ezért a finanszírozására mindenképpen hosszú távú megoldást kell találni.

Ahhoz, hogy komplex szolgáltatásokat tudjunk nyújtani, a személyzet további képzésére van szükség. Az eTanácsadás, az elektronikus ügyintézés, a közhasznú információszolgáltatás nyújtása különböző kompetenciák elsajátítását követeli

meg a könyvtár pontokon dolgozó munkatársaktól. Ezt egy „házi” tanfolyam keretében meg tudjuk tanítani az önkénteseknek, hiszen könyvtárainkban szakképzett eTanácsadók dolgoznak, több fiókkönyvtár eMagyarország Pont is egyben. A ter-
vünk – és ezzel kapcsolatban már konzultáltunk a Nemzeti Információs Infrastruk-
túra Fejlesztési Intézet (NIIFI) munkatársaival is –, hogy a könyvtár pontok egyben
ePontok is legyenek, az ott dolgozók pedig szakképzett eTanácsadókká váljanak,
így teljes körű, komplex szolgáltatást tudunk majd nyújtani ezeken a településrés-
szeken élő lakosság számára. Az eMagyarország hálózat erősödése rendkívül fon-
tos a digitális írástudatlanság legyőzésének szempontjából, és e szegregált városrés-
zekben kiemelten fontos ennek szolgálata.

Összegzés

Meggyőződésünk, hogy a projekt elérte célját, már a könyvtár pontok első nyit-
vatartási napjain tapasztaltuk a lakosság érdeklődését, vagyis a könyvtári szolgál-
tatások fontosságát ezeken a településrészekben. Október 30-áig készítettünk egy át-
fogó felmérést, amelynek célja, hogy a könyvtár pont „tetszését”, az első haszná-
lati benyomásokat, a további ötleteket, esetleges javaslatokat feltérképezzük.

Egy kisebb elégedettségmérést már végeztünk, a könyvtár ponton dolgozó önkén-
tesek beszámoltak a tapasztalatokról, ez alátámasztja a projekt sikerességét. Minden
településrészen nagy érdeklődés van a könyvtári szolgáltatások iránt, nagyon nép-
szerű a könyvtárközi kölcsönzés is, használják a számítógépeket, internetet, szépiro-
dalmi és gyerekkönyveket kölcsönöznek, újságot olvasnak. Kismacson a könyvtár a
közösségépítő ereje is megfigyelhető: kézműves klub alakult a 6–14 éves gyerekek-
nek.

Mindezek mellett fontosnak tartjuk, hogy megkeressük azokat a megoldásokat,
amelyek a könyvtár pontok folyamatos működtetéséhez, szakmai háttérének biz-
tosításához szükségesek (finanszírozás, szakképzett könyvtáros munkatárs).

A Méliusz Könyvtár *Közel az olvasóhoz és művelődő közösségekhez* pilot pro-
jektje mintául szolgálhat, segítheti a többi magyarországi nagyváros könyvtárai-
nak ilyen irányú törekvéseit, illetve hasonló célú szakmai munkáját.

Tomasovszki Anita

Angol szaknyelvi képzés gyakorló könyvtárosoknak a Könyvtári Intézetben

Nem egyedi jelenség Európában, hogy könyvtárosainknak angol nyelvi továbbképzésre van szüksége. Olaszországban* már 2007-ben szerveztek angol nyelvi továbbképzést könyvtárosoknak, a páduai egyetemi könyvtár dolgozói számára. Felismerték a felsőoktatásban egyre nagyobb számban megjelenő idegen anyanyelvű hallgatók igényeit, akiknek az angol közvetítő nyelvként szolgált.

A csehországi MOLIN könyvtáros képzési központ által kialakított irányelvekben egyértelműen szerepel a könyvtárosok angol nyelvi ismereteinek a fejlesztése.**

A Könyvtári Intézet 2007-ben vette fel a kapcsolatot a British Council magyarországi irodájával annak érdekében, hogy a Német szaknyelvi tanfolyam könyvtárosok részére elnevezésű akkreditált képzés mellett lehetőséget biztosítson a magyar könyvtárosoknak angol nyelvű ismereteik felfrissítésére, elmélyítésére is.

Az angol szaknyelvi tanfolyam tematikáját a magyarországi British Council Library egyik vezetője, Kovácsné Eördögh Rita és a British Council Language School akkori vezetőtanára, Richard Rooze állította össze. Kovácsné Eördögh Rita gyakorló könyvtárosként és a British Council budapesti könyvtára által létrehozott GatewayUK pontokon keresztül jól ismerte a megyei könyvtárak akkori humán erőforrás lehetőségeit. Maga is több éven keresztül szervezte és vezette a megyei könyvtárak GatewayUK felelőseinek éves továbbképzését.

A Könyvtári Intézet által indított képzés fő célja az volt, hogy fejlessze a legalább középfokú angol nyelvtudással rendelkező kollégák kommunikációs készségét, segítsen a már megszerzett ismereteik felfrissítésében, a könyvtári szakszargonban használatos kifejezések bevésésében.

A képzés 60 órás volt, mely 45 kontakt órát és 15 óra otthoni felkészülést tartalmazott. Általában hetente egy alkalommal 7 vagy 8 órában zajlott az oktatás, de volt olyan képzési alkalom is, amikor két-három egymást követő napon tartottuk az órákat. A képzés teljes egészében angol nyelven zajlott; tematikája három részre bontható. Az első részében a résztvevők a különböző könyvtártípusokhoz kap-

---

* Fontanin, Matilde: Developing an English course for in-service librarians. The advantage of blended learning. = Library Management, 2008. Vol. 29. No. 8/9. 777–788. p.
<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0143-5124&volume=29&issue=8/9&articleid=1751938&show=html>

** Prókai Margit: Kitekintés a könyvtárosok iskolán kívüli képzésére a Cseh Köztársaságban (ismertetés). = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2005. 11–12. sz.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4258&issue_id=467

csolódó kifejezéseket, könyvtári munkafolyamatokat tanulmányozták oktatói irányítással. Megismerkedtek különböző angolszász példákkal, projektekkel. A rész lezárásaként pedig önálló prezentációt mutattak be saját munkaterületükről vagy a könyvtárról, ahol dolgoztak. A második egységben a magyarországi könyvtárakhoz befutó brit témájú kérések megválaszolásában igyekeztek az oktatók segítséget nyújtani. A résztvevők olyan, elsősorban internetes oldalakat ismerhettek meg, amelyek folyamatos figyelemmel kíséréssel naprakész információt tudnak adni mindennapi munkájuk során. A harmadik rész mind a szóbeli, mind az írásbeli kommunikációs készségek fejlesztését segítette. Könyvtári környezetbe helyezett szituációs gyakorlatokon keresztül, valós problémákat „játszottak” el a résztvevők angol nyelven. Ilyenek a beiratkozáshoz kapcsolódó helyzetek, vagy a segítségnyújtás, de ide tartoznak a késedelmi díjak körüli párbeszéd is. A szóbeli kommunikáció kapcsán érintették a telefonos információadást is. Az írásbeli készségek gyakorlásánál a hivatalos levélforma kritériumait tekintették át a résztvevők, kiemelve a ma már sokkal gyakrabban használt, e-mailben történő levelezést.

Az első *Angol szaknyelvi tanfolyam könyvtárosok részére* elnevezésű képzést 2008 novemberében indította el a Könyvtári Intézet. Annak érdekében, hogy minél szélesebb körben vehessenek részt könyvtárosok a nyelvi képzésen, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtárral együttműködve egy évvel később, 2009 októberében Szegeden is megkezdődött a képzés.

A budapesti képzési helyszínen 2008 és 2013 között 8 alkalommal, összesen 103 kolléga volt jelen. A résztvevők relatív többsége, 31 százaléka megyei vagy városi könyvtárban dolgozott, jelentős a szakkönyvtárban dolgozók (29%) és a felsőoktatási könyvtárban dolgozók aránya is (26%), a nemzeti könyvtár munkatársai a résztvevők 6 százalékát tették ki. A fennmaradó 8 százalékot múzeumok, levéltárak dolgozói alkotják, illetve volt olyan kolléga is, aki a tanfolyam ideje alatt nem rendelkezett munkahellyel. A képzésen résztvevők angol nyelvi felkészültsége összességében jó volt, bár minden csoportról elmondható, hogy a tanfolyamra való jelentkezéskor megszabott angol középfokú nyelvvizsgával vagy a későbbiekben az online szintfelmérő kitöltésével igazolt nyelvtudása nem volt egyenletes. A mindenkorai oktatók számára a legnagyobb kihívást mindig az jelentette, hogy a képzés összes résztvevőjét megszólaltassák, a közös munkába mindenkit egyformán vonjanak be.

A Könyvtári Intézet távoktatási felületén a tanfolyam résztvevői számára jelzőszóval védett hozzáférést biztosítottunk az oktatók által készített anyagok eléréséhez.

A szegedi Klebelsberg Könyvtárban 2009 és 2013 között 5 alkalommal tudtuk elindítani a képzést, összesen 54 fő részvételével. A szegedi helyszínen a résztvevők többségét (78%) az egyetemi könyvtár munkatársai tették ki, bár a Somogyi-könyvtár munkatársai is bekapcsolódtak a helyi képzésbe. A szegedi helyszínen az oktatók is az egyetemi könyvtár munkatársai voltak, így a képzést nagyon jól tudták a helyi igényekhez igazítani.

2013-ban az *Angol szaknyelvi tanfolyam könyvtárosok részére* elnevezésű képzés akkreditációja lejárt. Ez jó alkalmat adott arra, hogy a képzésben oktatók, a tanfolyamfelelős és a felnőttképzésért felelős vezető levonja az elmúlt öt év ta-

pasztalatait. A hozzánk érkezett visszajelzések alapján átfomáltuk és kibővítettük az angol szaknyelvi képzés tematikáját, és a közeljövőben benyújtjuk a Könyvtári Akkreditációs Szabizottsághoz – bízva a pozitív elbírálásban.

A képzés továbbra is 60 órás lesz, de a kontakt órák számát megnöveltük 50-re, amelyet 10 óra otthoni munka fog kiegészíteni. Az oktatói visszajelzések és a szakirodalomban olvasott nemzetközi tapasztalatok alapján a képzést igyekszünk elnyújtani, hogy a tanulási, gyakorlási időszak minél hosszabb legyen. Terveink szerint az első héten két egymást követő napon lennének az órák, majd ezt követve heti egy alkalommal, amelyhez minden esetben otthon megoldandó feladatok kapcsolódnak. Így a résztvevők hat hét alatt végeznék el a képzést. Az első hét egymást követő két napja arra ad lehetőséget, hogy a résztvevőkben lévő félelmeket – „Nem merek megszólalni, biztos az én nyelvtudásom a legrosszabb” – és gátlásokat oldjuk, illetve a nyelv intenzív használatával segítjük a régebben használt készségek felszínre kerülését. A képzés tematikájába ennek érdekében 4 órában *Bevezető kommunikációs gyakorlatokat* építettünk be. Ezt követi majd a könyvtár-típusokat, munkaterületeket és projekteket bemutató, feldolgozó blokk. Ebben a részben a hangsúly a folyamatos kommunikáción kívül a szókincsbővítésen lesz. Itt sajátíthatják el a résztvevők a könyvtárban használatos szakkifejezéseket, munkafolyamatokhoz kapcsolódó szakzsargont. Továbbra is a tanfolyam része az előző időszakban elsajátított szavak és kifejezések segítségével egy prezentáció készítése és bemutatása, viszont kibővítettük a képzést a prezentációs technikák elsajátításával is. A képzés utolsó részében olyan brit forrásokat ismerhetnek meg a résztvevők, amelyek a mindennapi tájékoztatási feladatokban segíthetik őket, illetve a könyvtári kommunikációra tesszük a hangsúlyt, amelyet valós szituációkba helyezünk.

Bár Magyarországon nem készült még felmérés a könyvtárosok idegennyelvtudásáról, de nagy általánosságban elmondható, hogy a könyvtárosok nyelvtudási kompetenciájának erősítése Magyarországon is szükségszerű, amelyhez a Könyvtári Intézet által indított *Angol szaknyelvi ismeretek könyvtárosoknak* (Special English Studies for Librarians) elnevezésű új akkreditált programmal szeretnénk hozzájárulni. A képzést a Könyvtári Intézetbe beérkezett igények szerint, de legalább évente egyszer szeretnénk indítani.

Gaálné Kalydy Dóra

Londoni konferencián ismertetett magyar sajtóforrások

2014 februárjában túlnyomórészt az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár folyóirat-állományán alapuló kutatás eredményei kerültek bemutatásra egy nemzetközi tudományos konferencián Londonban. Az angliai *Régi szabályok és új hagyományok* hívógondolatra épülő Közép- és Kelet-Európa társadalmának és társadalomtörténetének teret adó tanácskozáson Fabó Edit *A női szerepek erotikuma a dualizmus kori magyar élclapokban* címmel meghirdetett előadásában prezentálta a vizuális élményt is adó sajtóforrások történeti szempontú kutathatóságát.

Az elemzés bázisául szolgáló sokezres képi anyag többszöri átnézése után alakult ki az a rálátás, amelynek segítségével fel lehetett ismerni és meg lehetett fogalmazni a vizsgálat elején is rögzített megfigyelés magyarázatát, miszerint az 1867 utáni magyar élclapok nőábrázolásainak erotikus töltete a korszak második felére jelentősen megkopott. Az értelmezésnek fontos állomása volt a 2012 decemberében az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum szervezésében megrendezett *Képes világ* konferenciára való felkészülés, illetve az azóta publikálás alatt álló, a *Tanulmányok Budapest múltjából* különszámában megjelenő tanulmány megírása.

1867 után az újból életbe lépett sajtótörvénnyel a hazai sajtóélet virágzásnak indult. A különféle sajtótípusok közt népszerűek voltak a polgári átalakulás vadhajtsáit kritizáló élclapok; a legjelentősebbek: *Üstökös*, *Bolond Miska*, *Borsszem Jankó*, *Bolond Istók*. A polgárosodás egyik vonulata volt a női emancipáció, a női szerepek változása. A nőábrázolások erotikuma tehát jelentősen változott a dualizmus kori magyar élclapok karikatúráiban és paródiáiban.

A humor lételeme a gúny, a kritika. Az élclapokban a magyar nagyközönség számára is érthető, elviselhető, szerepformálásra nevelő, terelő kritika gúnyosságának mértéke, stílusa a kiegyezés utáni másfél évtizedben forrott ki. A stíluskeresés időszakában a vállaltan nagyobb popularitásra törekvő lapok a gúny, a lehetséges bánás élet előszeretettel tompították erotikus utalásokkal.

A nemiség ábrázolását erőteljesen befolyásolta a korábbi kötöttségektől mentesebb társadalmi nyilvánosságban – a nyílt színtereken egyre gyakrabban és bátrabban előforduló hölgyek színrelépése. Bár valóban izgalmasabb volt a nők ábrázolása, de a szerepek érzékeltetéséhez szükségszerűen szerepet kaptak a férfiak is. A nyilvános tereken való női jelenlétnek elfogadása egybeesik az általánosabb polgári (férfi)szerepelvárások kialakulásával.

Száz év múltán nagyobb látószögbe kerülnek az élclapforrások, így a jellemzőbb ábrázolások sorrendiségében még demonstratívabbak a közel ötvenéves korszakban lezajlott változások. Áttekintésük nyomán szembetűnők a változás jellegzetességei, amelyek közül ezúttal a női szerepek erotikumára esett a figyelem.

A prezentációt most csupán négy kép illusztrálja. Az 1870-es évek közepétől a tömegtermelésnek engedő divat is behódolt a korszellemnek. Megjelentek az úgy-mond „uni-szex”, mindkét nem számára hordható ruhadarabok, illetve a férfi és női öltözködést egymásnak megfelelő, egységesítő divatstílus. A két nem közti különbséget leplezni kívánó törekvés lehetetlenségét kaján ábrázolások viszont hangsúlyozták, miért marad mégis nő a nő, és férfi a férfi.

1875 júniusában a *Borsszem Jankó* azt mutatta be, hogyan bukna el a nők szűk fazonú szoknyáikban a segítőkész – azonban külön erre a helyzetre vadászó – férfiak legnagyobb öröme. Az ilyen balesetben csorba esett a hölgyek erényén, hiszen úgy került közszemlére legintimebb domborulatuk, hogy szinte csak az látszott belőlük – így illetlenül, bár szép, kerek, de mégiscsak egy feneket mutattak a világnak (1. kép).

Két évvel később ugyancsak a *Borsszem Jankó* vidéki házaspárja a furcsa sötét kabátos hölgy láttán töpreng, vajon miféle szerzet sétál előttük. Azt gondolták az elegáns kalap, zakó és sétatálca alapján, hogy mindenképp úri jelenség, de egyúttal nő is, hiszen ezt fűzős dereka egyértelművé tette – tehát valami a kettőnek az ötvözete lehet, vagyis „úrnő” (2. kép).

1876-ban az *Ústökös* biztatja az utcán korzózó divatos hölgyet, hogy villantsa ki bokáját, lábát, mert – szintén elegáns – férfiak serege fogja követni, akik a látványért jó nagyokat lépnek és szemüvegüket is előveszik (3. kép).

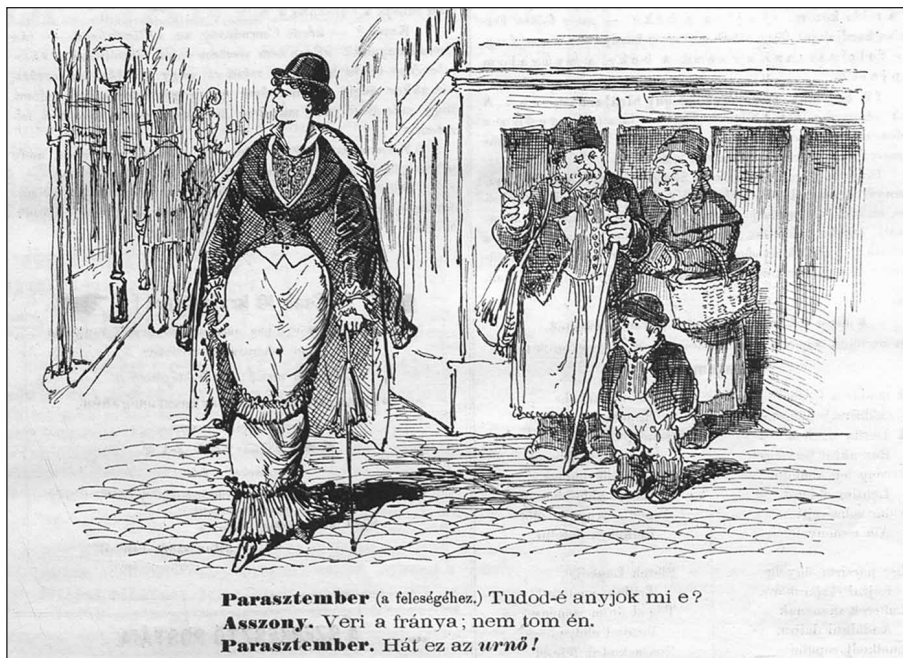
A XX. század elején azonban már biztatni sem kell a kor csinos és kétségtelenül vonzó leányzókat, ő már nemcsak azért emeli fel szoknyáját, hogy hódítson, hanem azért is, jelezze a harisnyája is divatos, tehát ő minden porcikájával együtt, összességében is dekoratív jelenség, akit szintén követnek (a divatra is fogékony) urak (4. kép).

A korszak elején a hagyományos nemi sztereotípiákba vetített kifogások még meghagyták a női nem vonzerejét. Mindemellett egyrészt segítették a kritika értelmezését, másrészt megteremtették a kulturált élcelődés stílusát. Az 1880-as évektől érzékelhető az a tónusváltás, amelyben az erotika veszít erejéből. Erre az időszakra tehető a polgári világ rendjének, szabályainak elterjedése, általánossá válása és elfogadása. A női szerepekben is bekövetkező módosulások is lassan elfogadottá váltak. Az új női szerepkiterjesztések viszont elnyelték a két nem közti addig elfogadott kacérkodás játékát, erotikáját. A modern nők dekoratívan divatosak, az értelmiségi nők pedig kifejezetten taszítóak lettek. Az erotikum a közönségesség, a harsányság szintjén jelent meg az átalakulás veszteségeinek, a leszakadók, a prostituáltak világában. A hagyományos női kötelességüket hanyagoló asszonyok kifejezetten csúnyák – ugyancsak taszítóak voltak. A liberalizmus demokratikus eszméi a párkapcsolatokban is érvényre jutottak. Sőt, a korszak végére megjelentek az egymás nélkül is boldogulni vágyó férfiak és nők.

Az előadás e folyamatot érzékeltette több tucat markáns példa felvonultatásával, elemzésével. A válogatás demonstrálta, hogyan veszett el a női szerepek vonzó erotikuma, s miként változott a gúny, a kritika éle a megerősödő polgári társadalom értékrendjében, szabályrendszerében, a női egyenjogúsítási törekvések elfogadtatásában. Az élclapok a dualizmus második felében a középosztály életvitelét érintő kritikái elnézőek, összekacsintóak, míg a hagyományosabb női szerepkörrel járó kötelezettségükről megfélemlítőkre és a leszakadók gondjaira maró gúnyal igyekeztek felhívni a figyelmet.

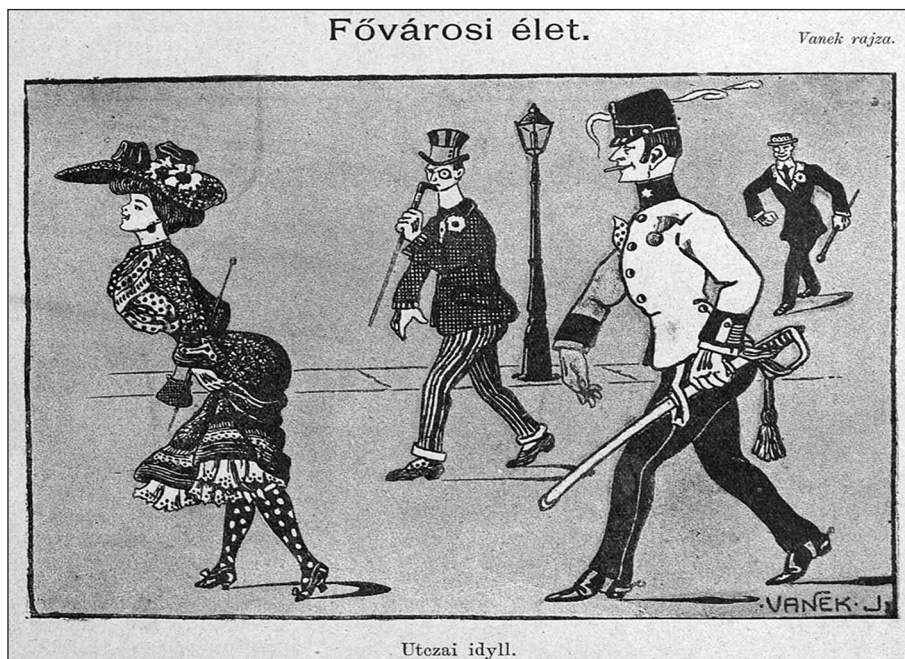
1. kép. A divat mint veszedelme az erénynek. Nyári vad kép.
(Borsszem Jankó, 1875. június 13. 8. p.)

2. kép. Divat.
(Borsszem Jankó, 1877. április 8. 9. p.)

3. kép. Magyar klasszikusokból
(Üstökös, 1876. november 26. 571. p.)

4. kép. Fővárosi élet.
(Üstökös, 1905. augusztus 20. 5. p.)

A nemzetiségi irodalmak és a magyar irodalom kölcsönkapcsolatai*

„*Nyelvében él a nemzet*” – a Széchenyinek tulajdonított mondatot az elmúlt, majd’ kétszáz év alatt szinte folyamatosan értelmezték és magyarázták, hivatkoztak rá és fellebbeztek hozzá. Ma sincs ez másképp... A nyelv és a nemzet egy mondatba, közös értelmi körbe állítása arra vall, hogy sokoldalú, szoros és fontos kapcsolatot tételezett fel, aki először végiggondolta, kimondta vagy leírta a mondatot. (A szállóigévé lett mondást Széchenyin kívül tulajdonítják még Kölcseynek, Egressy Gábornak, és nem alaptalanul, mert valójában mindhárman küzdelmet folytattak a nemzetért is, az anyanyelvért is – és az életben maradásért is!)

Az anyanyelv a nemzetiségek életében is alapvető fontosságú tényező, miközben valójában minden nemzetiségi helyzetben élő népcsoport küzd az anyanyelv beszűkülésének, a nyelvromlásnak a veszélyével, vállalja (ha kell) a kétnyelvűség állapotát, a nyelvváltást. Vagy megéli a nemzetiségi család, hogy a fiatalok már inkább „nagyanyanyelvként” tekintsenek arra az örökségre, amely szüleiknek (vagy szüleik egyikének) még anyanyelve volt. Ugyanakkor éppen napjainkban lehetünk tanúi az ellentétes folyamatnak is, a már szinte csak emlékeiben őrzött nyelvhez, családi és kulturális hagyományhoz visszanyúlásnak, a szokások felelevenítésének.

Hogy melyik nemzetiség milyen mértékben képes megőrizni nyelvét, vagy vállalni az államnyelv használatát (esetünkben a magyart), ez több tényezőtől is függ: a nemzetiség létszámától, hogy vajon összefüggő területen élnek-e az egyazon nyelvet beszélők, vagy diaszpóra helyzetben, múltjuk során beépültek-e a befogadó nemzetbe (ez a beépülés akár a társadalmi felemelkedést is jelenthette). A kereskedő nép (például az örmény, a görög) életmódja okán használja (és idővel magáénak érzi) az államnyelvet, a földműves munka egyben tartja a paraszti népet, és nyelvét is jobban megőrzi (például a szlovének esetében). Az anyanyelv és használói kapcsolatát tovább árnyalja az a körülmény, ha több nyelvjárás is használatos a nemzetiségi népcsoporton belül (például a horvátok, a szlovének vagy a cigányok esetében), kell-e törekedni, hogy valamelyik nyelvjárás az irodalmi nyelv rangjára emelkedjék? Sőt, bizonyos nyelveknek önállóságuk elismertetéséért is küzdeniük kell (példa rá a ruszin nyelv). A német, mint elismert világnyelv mellett ott találjuk a XVII–XVIII. század óta beszélt hazai sváb nyelvet, amely szintén „követeli a jogait”.

A nemzetiség nyelvhasználata és a nemzetiségi irodalom nyelve természetesen kölcsönösen föltételezi egymást, de a két fogalom nem azonosítható. Alig van olyan

* A tanulmány rövidített változata elhangzott 2014. április 25-én, az Országos Idegennyelvű Könyvtárban, az alábbi könyv sajtóbemutatóján: EGYÜTT JOBB! Nemzetiségi irodalmak Magyarországon. Vál. és szerk.: Konrad Sutarski. Pomáz, 2014, Kráter, 344 p.

magyarországi nemzetiség, amely teljes egészében és minden alkotója személyében anyanyelvét használná. A nemzetiségi irodalmak alkotásai között (különböző arányban) találunk anyanyelven létrejött írásokat, de olvashatunk magyar nyelven született műveket és kétnyelvű kiadványokat.

A magyarországi nemzetiségek közül némelyik – mondhatni – „őshonos” Magyarországon, ilyenek például a szlovének, a ruszinok, a szlovákok. A magyar történelem első századaitól vannak jelen a németek, a románok, a középkor vége táján jelentek meg a cigányok, a török veszedelem elől húzódtak Magyarországra a görögök, a szerbek. Apafi Mihály fejedelem telepített Erdélybe örményeket, a „megélhetési emigráció” hatására kerültek az országba a bolgárok (mint kertészek), a II. világháború vihara elől menekültek a lengyelek, az 1950-es években a görögök második csoportja. Némelyek megtartották ősi települési helyüket, mások csoportosan költöztek mai szálláshelyükre (vagy telepítették oda őket), némelyek diaszpórába szóródtak széjjel. A török idők elmúltával az elnéptelenedett alföldi területekre (pl. Békéscsaba vagy Kiskőrös vidékére) szlovákokat telepítettek, Délkelet-Magyarországra három hullámban is német népcsoportokat hívott be az uralkodó Mária Terézia, a XVIII. század folyamán, a szerbek több Dunamenti városban folytatták kereskedő és iparúzó munkájukat (Szentendre, Komárom, Vác, Ráckeve). Némelyik nemzetiség az anyaországhoz közeli országrészen él (szlovének, horvátok, románok), így viszonylag egyszerűbb a személyes kapcsolattartás, a hagyományápolás; más népcsoportok behálózják az ország nagy részét (németek, szlovákok, cigányok).

Az örmények, a görögök, a szerbek és a betelepített németek között már kezdetben több „írásstudó” is volt, az írás azonban többnyire szerződéses, családi feljegyzések és helytörténeti dokumentumok készítésére szolgált, ezt vallási művek (imák, prédikációk, halotti búcsúztatók) követték, idővel pedig megjelentek a szépirodalmi igényű művek is. A XVII-XVIII. századi szerb irodalom jó része Magyarországon bontakozott ki, az első ukrán nyelvű könyv Budán jelent meg.

Az I. világháború után a magyarországi nemzetiségek társadalmi, politikai, kulturális helyzete több szempontból megváltozott. A délszláv népeket határ választotta el az anyaországtól, így elszakadtak kulturális központjaiktól, a szerbek tömegesen települtek át Jugoszlávia szerb részére (optáltak), a megkisebbedett országban maradt románok számaránya néhány ezer fő lett.

A II. világháborút követően a magyarországi németek több lépcsőben végrehajtott kitelepítése megtizedelte létszámukat, a hátra maradtak közül sokan megváltak anyanyelvük használatától, vagy évtizedekig eltitkolták. A lakosságcsere következtében a szlovákok létszáma is csökkent. Jugoszláviával olyan politikai, ideológiai konfliktus alakult ki, amely a délszláv népek szabad nyelvhasználata és zavartalan irodalmi megnyilatkozása ellenében hatott. Az erőszakos szövetkeztetés a földművelők közül sokat kilendített évszázados falusi életformájából (természetesen magyart is, nem csak a nemzetiségekhez tartozókat), ezek a városokban kerestek új megélhetést, a nemzetiségek így diaszpóra helyzetbe kerültek, és anyanyelvismeretük elhalványodott.

Ezekről a politikai hatásokról (valójában nemzetiségtörténeti tragédiákról) évtizedeken keresztül nem esett szó. „Éneklő-táncoló” csoportokká váltak a nemzetiségek, a létrejött írásművek sem mennyiségben, sem minőségben nem haladták meg „a politika szolgálóleánya” színvonalat.

A rendszerváltozást megelőző és követő években (1985 és 1995 között) jelentős mértékben átstrukturálódott az egész magyarországi nemzetiségi könyvkiadás. Évtizedes (el)hallgatás után kezdtek megjelenni a nemzetiségekkel kapcsolatos politikai, történelmi, szociológiai művek, amelyeket kezdetben megyei és városi intézmények adtak ki (levéltárak, könyvtárak, egyetemi tanszékek), nemzetiségi kutatóintézetek jöttek létre, megújult az írott és létrejött az elektronikus kisebbségi sajtó. Közös nemzetiségi kiadó mellett többen saját kiadót alapítottak (románok, szerbek, németek, cigányok), ami a kiadványoknak kétségtelenül előnyt biztosított, ugyanakkor gazdasági bizonytalansággal is járt. A németek immár szólhattak a kitelepítésről, a szovjet munkatáborba hurcolásról, a délszlávok az őket övező bizalmatlanságról, a felvidéki magyarok a ki- és a csabai szlovákok az áttelepítésről, a cigányok a holokausztról, meg a többiről. Abban az évtizedben az összes megjelent nemzetiségi könyv kötetszáma hatszáz volt, ami „*bizonyosan a saját igényeiknek, lehetőségeiknek és képességeiknek megfelelő szám*”.

* * *

A nemzetiségek lélekszámát kezeljük kellő körültekintéssel, a népszámlálási statisztika, a becslt adat és az önmagukat valamely nemzetiséghez számláló állampolgár önbesorolása nem esik feltétlenül egybe. Az asszimiláció minden nemzetiségi lakos „tudomásul vett réme”, amelyet népszámláláskor idéz fel, vagy utasít el magától. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a legnagyobb lélekszámú magyarországi nemzetiség a cigányság, amely hivatalosan 315 ezer főt számlál, de becslt értéke ennek akár a kétszerese is lehet. A németek hivatalosan vallott lélekszáma 185 ezer (kevésbé több a becslt), a szlovákoké 35 ezer (a becslt érték viszont 100 ezer körül mozog), a horvátok lélekszáma 27 ezer (ők szintén jóval magasabb, 100 ezer fős becslt értékkel számolnak), a románok 35 ezren vannak, a szerbek 10 ezren. Ennél kevesebben az ukránok és a lengyelek (7-7 ezer körül), majd csökkenő arányban a bolgárok (6), a görögök (4,5), a ruszinok (3,8), az örmények (3,5) és a szlovének (2,8 ezer). A nemzetiségi irodalom és kultúra szempontjából ez a szám egyúttal azt is meghatározza, hogy mekkora vásárlóközönségre és olvasótáborra számíthat a hazai nemzetiségi könyvkiadás.

A magyarországi nemzetiségi irodalmaknak természetesen megvan a saját története, amelyet – kisebb vagy nagyobb mértékben – ápolni és élesíteni kell, elemeit megőrizni és feleleveníteni. Megvannak a művelői, akik között találunk valódi és hiteles irodalmi alkotókat (írókat, költőket), a nemzetiségi kultúra elkötelezett terjesztőit (újságírókat, a médiumok szakembereit, de papokat, nyelvészeket, szociológusokat is); kutatóintézetek munkatársait, egyetemi oktatókat, akik kellő elvi megalapozottsággal fogalmazzák meg, amit meg lehet és meg kell fogalmazni a nemzetiségek mindenkori társadalmi, kulturális helyzetéről, nyelvükről, kötődésükről az anyaországhoz (ha van), és a magyar társadalomhoz, kultúrához. A hivatalosan elismert tizenhárom nemzetiség sokféle választ ad a felvetett kérdésekre, olykor egymáshoz hasonló, máskor merőben különböző válaszokat.

Az igazán fontos válaszok azonban maguk a művek, amelyeket alkotóik alkalmanként „letesznek az asztalra”, amit képesek a saját nemzetiségi népcsoportjuknak, az anyaországi irodalomnak és a magyar irodalomnak nyereségként, többletként nyújtani.

A **magyarországi német nemzetiségi irodalom** legújabb kori szakasza (1980 után) „új identitásminták” kialakításán fáradozik. Ennek lényege a „sorsüldözött” nép és az „áldozat” attitűd, ami erősen kritizálható szociálpszichológiai álláspont – állapítja meg a témakör szigorú szakértője, Propsz Eszter. Megjelenik egyúttal két ellentétes jelképrendszer: a „pusztuló kert” motívum, és a „hídverés” szerepe, mindezt érezheti az olvasó a magyarországi német kisebbségi identitás meghasonlásának, de inkább újraértelmezésének. Ezek a szempontok az igényes művekben nem egymással szembe fordítva, hanem egybefonódva jelennek meg, leghitelesebben Kalász Márton nemzedéki regényében, a *Téli bárányban*, Elmer István *Parasztbarokkjában*, Balogh Róbert könyvében, a *Sváb evangéliumban*.

Az újrakezdés igénye már az 1970-es években megindult, a *Neue Zeitung* folyóirat *Ragadj tollat!* címmel indított mozgalmat a hazai német emlékek, helyi és családi történetek felélesztésére – a vártnál is nagyobb sikerrel. A közös szellemi irányba mutató anyagok egy sor antológiát eredményeztek (*Mély gyökerek; A legszebb örökség; Vallomások és felismerések* – a címek önmagukért beszélnek). A korszak talán legismertebb hazai német költője, Koch Valéria művészetét németországi irodalmi díjra érdemesítették. „*A költők visszahódították az anyanyelvet (a németet), de a közönség nem*” – mintha erről vallana Koch Valéria kötetének címe is: *A nyelv mostohagyermeké*.

A **magyarországi szlovákok** úgy tartják, „*a XX. században rájuk nehezedett a legerősebb asszimilációs kényszer*”. Fuhl Imrich árnyaltabban fogalmaz: „*A nemzetiségi létünket alapjaiban megrengető, de reményeink szerint végérvényesen soha be nem fejeződő nyelvváltás korszaka után... egyre jobban fáj minden őszinte reflexió*”. Az 1980 után megindult újrakezdést Fuhl Imrich keserű optimizmussal festi: „*messze túlmutattunk a kirakatpolitikán, majomparádén, a túlpúderezett minden-nagyon-jó – minden-nagyon-szép nemzetiség-képen*”. Remény és kétség között reális valóság elemeket sorakoztat fel: az elnémuló alkotókat, a kiadatlan kéziratokat, a publikálás növekvő nehézségeit. Pavel Kondač könyve (*Hraboláta ceste – Göröngyös út*) az első magyarországi szlovák regény. A vers könnyebben talál utat az olvasóhoz, gyermekvers-antológia is közkezen forog (*Fialocka, fiala – Ibolyácska, ibolya*), Weöres Sándor *Ha a világ rigó volna* című kötete is olvasható már szlovákul.

A **magyarországi román** kisebbségi irodalom nehezen találta meg önazonosságát, 1920 után Arad és Nagyvárad helyett Gyula lett és maradt kulturális és irodalmi központjuk. A néprajzi, vallási tanulmányok, helytörténetek könnyebben születnek meg és találnak olvasóra a román nyelvű évkönyvekben, almanachokban, mint a szépirodalom. Az igényes kispróza témái a társadalmi beilleszkedés nehézségei, a tovatűnő ifjúság, a kettős nemzetiségi identitás (például Ivanus Ilie írásaiban). Borza Lucia gyermekverseket ír, egyedül a magyarországi románok közül. A hazai román írók legnagyobbbrészt kétnyelvűek, a kevés számú olvasó miatt egyre inkább a magyar lesz műveik nyelve. „*Lucian Magdu Magyarország legjelentősebb román költője, azon nyilvánvaló paradox dacára, hogy magyar nyelven ír*” – állapítja meg Petrusán György. Berényi Mária első kötete még román nyelvű volt, a többi három már kétnyelvű. „*Önmagunkba emigrálunk*” – vallja némi szomorúsággal.

Kemény mondattal indítja a **magyarországi horvát** irodalomról szóló tanulmányát Stjepan Blažetin: „Kérdés, hogy az államot jelölő jelző irodalomtörténeti, poetikai szempontból hordoz-e információt, vagy csupán területet jelöl. Vannak-e a magyarországi horvát irodalomnak olyan jellemzői, amelyek indokolttá teszik »elválasztását« a horvát irodalom egészétől”. A választ a magyarországi horvát irodalom elmúlt (fél)évszázadban átélt történelme, társadalomképe, nyelvezete adja. „A magyarországi horvát irodalom napjainkban – állapítja meg a továbbiakban maga Blažetin – görcsösen őrzi hagyományos beszédmódját, amivel már nem képes újratermelni befogadóit”. A hazai horvát olvasóközönség egyik része előre-gedett, érdeklődésükben, olvasmányaikban a népköltészet és a kalendáriumok foglalják el a legfőbb helyet; a másik része igényesebb fiatal, akiknek viszont az anyanyelvismerete gyenge. A magyarországi horvát irodalom művei ezért alig kerülnek be az anyaországi könyvkereskedelembé.

A legrégebbi **szerb irodalmi** alkotás Szent László magyar király és Batu kán legendája, vagyis mélyen a középkorban gyökerezik. A török veszedelem elől több szerb főúr és kereskedő húzódott (menekült) Magyarországra, a főúri udvarokban már írástudókat találunk, ortodox papokat, de még regösöket is. A szerb költészet újjászületése Magyarországon ment végbe, és ez egészen a kiegyezésig tartott.

A modern szerb irodalom azonban már Jugoszláviához (Szerbiához) kötődik, 1918 után csak kevés szerb maradt Magyarországon, úgy tűnt, kétszáz év után elhal a magyarországi szerb irodalom. Az 1970-es években – immár jugoszláv szemléletben – azonban új lendületet kap. Rövid próza és kalendáriumirodalom virágzik, elkötelezett politikai platformon.

Vujicsics Sztoján költő és prózaíró a XX. század második felének legjelentősebb magyarországi szerb irodalmi személyisége. A magyarországi szerbség sorsáról szól a *Rasztocsenje (Széthullás)* című kötet (Belgrádban jelent meg), amely szellemben kötődik a modern, anyaországi szerb és az 1918 előtti magyarországi szerb irodalomhoz is. Az *Elillant évek szőlőhegyén...* című tanulmánykötet a szerb–magyar irodalmi kapcsolatokról szól, de Adyról, Juhász Gyuláról, Babitsról is. Petar Milosevic író és teoretikus egy személyben, legjelentősebb alkotása kétségkívül regénytrilógiája (*London–Pomáz; Mi, szentendreiek; A szulejmanováci csata*).

Az **ukrán irodalom** sajátos módon válik ismertté Magyarországon: 1837-ben keletkezett a *Ruszalka dnyisztrovaja* (azaz: *A dnyeszteri sellő*) című verskötet, az új galíciai ukrán irodalom első kiadványa: népdalok, históriás énekek gyűjteménye. Sem Bécsben, sem Lvovban (Lembergben) nem sikerült nyomdát szerezni, Pesten igen. A *Sellő* ezer példányban jelent meg, hamarosan betiltja az osztrák titkos rendőrség, erre a hírre Pesten szétkapkodják a könyvet, Galíciába alig jut belőle.

1918-ig az ukrán irodalomból Tarasz Sevcenko és Ivan Franko műveit fordítják magyarra. Bár Sevcenko *Kobzarja (A kobzos)* csak 1951-ben jelenik meg magyarul Ungváron.

Figyelmet érdemel Grigássy Éva kárpátaljai költőnő személye és műfordítói életműve, ukrán, orosz, de más európai nyelvekből is fordít. Saját verseinek nyelve a *Nyugat* legjobb lapjaira emlékeztet. Okszana Smorgun költeményei filozófiai töltetűek, vallásosak, párbeszédnek Istennel. Magyarországon kívül Ukrajnában, Németországban és Kanadában jelennek meg.

A II. világháború kitörésekor több **lengyel** értelmiségi, művész, író is menekült Magyarországra, ők idővel nyugatra távoztak, vagy a háború után hazatértek. A mai magyarországi lengyel kisebbség tagjai legnagyobb részben Lengyelországban születtek, anyanyelvük a lengyel. A „polonia” (a magyarországi lengyelség) városi irodalmat teremtett, mai témákról írnak – vagyis nem „népi”, nem falusi és nem történelmi témákról – és diaszpórában élnek.

Konrad Sutarski, a kiváló költő, műfordító, nemzetiségi politikus (ő fordította, szerkesztette a *Hét lengyel éneke* című gyűjtemény verseit) ekképp fogalmazza meg a Magyarországon élő mintegy hétezer fős lengyel nemzetiség helyzetét: „*a többségi magyar nemzet javára történő természetes asszimiláció körülményei között... bizonyos idő távlatából már csak történelemként és legendaként fog emlíkezni a polonia irodalmi múltjára*”.

Szvetla Kjoszeva is töprengő mondattal indítja értékelését a **magyarországi bolgárokról**, kultúrájukról: „*Amikor nemzeti irodalomról, vagy nemzetiségi irodalomról beszélünk, kell lenni valamiféle csoporttudatnak, közösségnek, amelynek szót: Vajon, amit bolgáruknak írtak, az a bolgár irodalom része, és amit magyarul, az a magyar irodalom része? És aki nyelvet cserél, és aki lakóhelyet változtat?*” Válaszképpen a kérdésszerűre: Magyarországon magyarul ír Teodor Radevszky, Szvetoszlav Sztojcskov, Krisztina Hadzsipetkova, Toso Doncsev.

A magyarországi bolgár irodalom nagy része kalendáriumok formájában jelenik meg (*Bjalgarski Kalendar*). A kalendárium kötetei évről évre testesebbek, már 2000-ben meghaladták a 400 oldalt, ez arra vall, hogy a magyarországi bolgár íróknak bőven van mondanivalójuk olvasóik számára.

Sztojcssev és Radevszky kozmopolita szemléletű, nincs bennük semmi „tipikusan bolgár”, Hadzsipetkova és Doncsev „földhözragadt világot” ábrázol (így ítélik, pontosít – és célba talál Kjoszeva) – az első kettő elsőgenerációs bevándorló, a második kettő már régen integrálódott a magyar társadalomba, számukra a bolgárság egzotikum.

Magyarország története során két alkalommal jöttek nagyobb számban **görög** bevándorlók az országba. A török kiűzése után számos görög kereskedő települt Közép- és Kelet-Európába, befolyó hasznukat nagymértékben fordították az ország kulturális céljaira, 1867 után a magyar nemzetállam első mecénásai között voltak a görögök (pl. a Sina vagy a Haris család), támogatták többek között a Magyar Tudományos Akadémia vagy a Lánchíd felépítését.

A II. világháború után újabb görög menekülthullám érkezett, a görög polgárháború elűzött partizánjai. Mivel ők Görögországban paraszti és pásztornépek voltak, nem volt zavartalan a beilleszkedésük, nehezebb volt „megszeretni a mostoha hazát”. Ma már kevés a görög író Magyarországon (akár görög, akár magyar nyelven), görög identitásuk folyamatosan halványul, az óhaza emlékét elsősorban az idősebbek őrzik. Említést érdemel Szidiripoulosz Archimedesz könyve: *Ithaka partjain* (1990), és *1956. Görögök a forradalomban* című kötete (1997), amely „*a hazai görög nemzetiség legújabb kori történetének tragikus eseményeit, a magyarországi görögök megítélését megrázó őszinteséggel és szociológiai hűséggel mutatja be*”.

A **ruszinok** Közép- és Kelet-Európa hat országában élnek, a magyarországi ruszin könyvkiadás bizonyos mértékig feladatának tekinti a más országokban élő ruszinok ellátását is anyanyelvi kiadványokkal.

A ruszin nyelv önállóságát csak 1995-ben kodifikálták, szomszédjaik (mind a keleti, mind a nyugati szláv népek) sokáig (egyesek máig) vitatják. A legigényesebb magyarországi ruszin alkotók bizonyosan Hattinger-Klebasko Gábor és Kiss Judit, mindketten költők. A ruszin kiadványok többsége Budapesten és Nyíregyházán jelenik meg, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola külön sorozatot indított a ruszin (és az ukrán) filológia támogatására.

A magyarországi nemzetiségek sorában sajátos helyet foglalnak el az **örmények**. Gyors beilleszkedésük és elért társadalmi pozíciójuk okán hamarosan végbement közöttük a nyelvváltás, de erős maradt az örmény eredet tudata. Irodalmi (de történelmi, vallási, néprajzi) műveiket többnyire magyarul adják ki, néhány kötet jelenik meg mindkét nyelven (például Huszár Ágnes–Veres Péter: *Az örmény genocídium és utóélete*, vagy Bona Gábor: *Az 1848–49-es szabadságharc örmény hősei*). A magyar irodalom történetének néhány kiváló örmény származású alkotója volt: Csiky Gergely vígjátékiró, Petelei István, az előző századvég egyik legkiválóbb novellistája, Bányai Elemér (akit Zuboly néven őrzött meg az irodalmi emlékezet, és aki fiatalon elesett az I. világháborúban).

A **szlovének** őshonosak Magyarország délnyugati végein, vend, sőt szorb néven is nevezik őket, ami a nép (a nyelv) nyugati szláv rokonságára utal. A XIX. században a magyar klasszikusokat fordítják a saját nyelvükre, ezek az első irodalmi kapcsolatok, afféle „hidak” a magyar kultúra felé. Pável Ágoston (akit Illyés Gyula „két nép fia” néven nevezett) nyelvész volt, néprajztudós és költő, a szombathelyi múzeum könyvtárának őre, a *Vasi Szemle* munkatársa, aki Weöres Sándor indulását segítette.

1990 után elsősorban társadalmi, történelmi témák kerülnek elő, „*szociális és egzisztenciális megrázkódtatások*” a közelmúltból és a jelenből. De mindvégig a legfontosabb a családi élet rajza, a női sorsok bemutatása, a magánélet kibontakozása. „*A Rába-vidéki szlovén embernek nem jut siker, vagy szerencse. Helyette: út az idegenbe, vagy vissza a földhöz*”. Franci Just lemondással megfogalmazott mondatai ezek, de nem alaptalanok: 1956 után sok szlovén hagyta el Magyarországot.

Francek Mukić: *A garabonciás* című könyve látszólag bűnügyi történet, amelyben komoly szerephez jutnak a szétzilált nemzetiségi gyökerek, az 1950-es évek munkatáborai, ahová sok szlovén embert hurcoltak (mint kémgyanús „jugoszlávokat”). De mondhatjuk a könyvet „modern szlovén Philemon és Baucisnak is”. Napjainkban a kortársi szlovén irodalomban egyre kevesebb a keserű történelmi trauma, és egyre több a humor (szójáték és tréfa), de nem a harsányság; és a Rába-vidéki táj szépsége mindent besugároz.

„*A hazai cigány társadalom a XX. század utolsó évtizedeiben több alapvető szellemi-kulturális változáson ment keresztül. Az évszázados (vagy akár évezre-des) szóbeliség után a cigányság ekkor tér át az írásbeliségre. Ugyanebben az időszakban a cigányság tömeges nyelvváltásának is tanúi lehetünk: a korábban egységes (vagy legalább egy nagycsalád szintjén használt) nyelvet egyre inkább a*

magyar köznyelvre cseréli. E kettős változással együtt jár egy harmadik: megjelent, folyamatosan erősödik és öntudatosodik a cigány értelmiségi réteg...” – állapítja meg a szakértő.

Karsai Ervin azonban máshol ezt vallja: „*A magyarországi magyar nyelvű cigány írók írása – zsákutca*”. Karsai az asszimiláció rémét látja maga előtt, és elutasítja, illetve más utat kínál: „*A cigány nyelv az egyetemes, európai kultúrkörhöz kapcsolódik, csak másodlagosan a magyarhoz. A közvélemény azonban – állapítja meg tárgyilagosan – a magyar nyelvű cigány irodalmat fogadja el*”.

És sorjáznak a nevek: Bari Károly, Szécsi Magda, Csemer Géza, Choli Daróczi József, Rostás-Farkas György. És ha visszapillantunk egy nemzedéknyi idővel: 1974-ben jelent meg a *Rom Som* folyóirat, 1981-ben a *Cigány bölcsődalok*, a páratlan fordítási kincs a magyar és a világirodalomból: a *Biblia*, a *Hamlet*, a *kis herceg*, *Az ember tragédiája*, Faludy György börtönversei, Lorca spanyol balladái.

Choli Daróczi József – az alkotók, a tanítók és a megfogalmazók egyike – az irodalom talán leggyakorlatibb oldalát jelöli meg: „*El kell juttatni az irodalmat oda, ahol egyáltalán nem ismerik, nem olvasnak, és tovább kell lépni... az ízlés formálásával, az igény növelésével, az anyanyelvi irodalom megismertetésével, megszerettetésével... Ennek előfeltétele az iskolai oktatás, a felnőttoktatás, a cigány nyelvű kiadványok, a cigány irodalom eljuttatása az olvasói tömegekhez.*”

* * *

Nehéz volna olyan észrevételeket tenni, amelyek a magyarországi nemzetiségi irodalmak mindegyikére érvényesek. Talán néhány kérdést azért érdemes megemlíteni, amelyekre minden nemzetiségnek választ kell adni. Leginkább az anyanyelv megléte, megtartása jelenthet gondot, ami elválaszthatatlan a nemzeti(ségi) önazonosság kérdésétől. Hasonlóképpen megoldandó (és talán bizony néhol mostohán megoldott) a nemzetiség és az anyaország kapcsolata, illetve a nemzetiségi irodalom esélye az anyaországi irodalomba való bekerülésre. Gond továbbá (de talán jobban orvosolható) a nemzetiségi irodalom és a nemzetiségi olvasók kapcsolatának élőbbé tétele. És ne feledjük: irodalomról, művészetről van szó mindvégig: a legfontosabb az alkotások helyszíneit, személyeit, viszonyait az irodalom eszközeivel megkeresni, ábrázolni és az irodalom használóinak a kezébe adni. És – legyen ez a reményt keltő végszó – ebben nincs, nem lehet különbség magyar vagy más nyelvű, anyaországi vagy nemzetiségi alkotás között.

Lukáts János

Az idézés kezdete és formai jellegzetességeinek változása a legkorábbi orvosi folyóiratok tükrében

Bevezetés

Az Eugene Garfield nevéhez fűződő, először 1964-ben megjelent Science Citation Index működésének ötvenedik évfordulója alkalmából feltártuk a citációk kiindulási pontját, az idézés legkorábbi megjelenését, majd fejlődését a korai és máig kurrens orvosi folyóiratokban. A Science Citation Index az első tudományos idézettségi index, amelynek bővített változata (SCI Expanded) ma a Thomson Reuters Web of Science adatbázisának magját képezi.

Bibliometriai kutatásunk célja feltárni az idézés történetének kezdetét, illetve bemutatni a mintának választott, legkorábban indult, főként orvosi folyóiratokban az idézés megjelenését és formai alakulását a mai idézési gyakorlathoz képest és a mai idézési gyakorlatig. Ez utóbbin azt a formát értjük, amelynél a közlemény szövegében számokkal jelölik a hivatkozott tételeket, az írás végén pedig irodalomjegyzékben sorolják fel a számoknak megfelelő hivatkozott műveket.

Ez az eljárás a mai tudományos publikációk szerzőinek és olvasóinak természetes, megszokott lehet, de ha megnézzük a korai folyóiratok legelső számait, pl. *Journal des Scavans* vagy a *New England Journal of Medicine* első számait, azt tapasztaljuk, hogy kezdetben egyáltalán nem voltak hivatkozások, és a megjelenésükkor is igen változatos, sokszor nem is következetes képet mutattak, például a lábjegyzetben vagy a szövegben való hivatkozással. Az idézési gyakorlat csak később, a tudományos publikációs gyakorlat formalizálódásával párhuzamosan nyerte el a ma használt formáját. A formalizálódásra a tudomány mérésének az igénye miatt létrejött tudománymetria fejlődése okán is szükség volt, mivel főként a természettudományos és orvosi területeken elkezdték először papír alapúan majd adatbázisokban gyűjteni az idézeteket, amelyek ma ezeken a területeken olyan nagy adatbázisokban szerepelnek, mint például a Thomson Reuters Science Citation Indexe. Az „idézések” a kezdetét és néhány meghatározó pontját szeretnénk bemutatni írásunkban.

Az idézés története kezdőpontjának meghatározásához azt a feltevést használtuk, hogy az első idézések a scholionokban voltak, mivel talán ezek voltak az első írásos bizonyítékai a például irodalmi szövegre való tudományos értékű reflektálásnak, elemzésnek, amennyiben az idézést is hasonló jellegű tudományos reflektálásnak tekintjük, olyan értelemben, hogy a szerző felhasználja, beépíti mások helyesnek vagy helytelennek ítélt megállapításait a saját alkotásába, és meg is nevezi, hogy kinek a megállapításait használta fel és azt is, hogy azok honnan származnak. Az idézés későbbi történetéhez megvizsgáltuk az első orvosi folyóiratokat a

XVII–XVIII. századból, abból a szempontból, hogy ott hogyan történt az idézés Majd a vizsgálat utolsó részében megnéztük a legkorábban indult és máig kurrens orvosi folyóiratok példáján, hogyan alakult az idézés formája a kezdetektől a mai képhez képest.

Anyag és módszerek

Az idézés történetének vizsgálatakor a scholion-feltevésre – mint az idézés kezdőpontjára – mintául megnéztük olyan műveknek a scholionjait, amelyek igen korán keletkeztek, és korán is születtek hozzá scholionok, és van is olyan kiadása, amelyben a műhöz hozzászerkesztették a scholionokat is. A scholion a görög és latin nyelvű kéziratok lap szélén vagy a lap szabad részén található kritikai vagy magyarázó jegyzetet jelent, amelyeket ókori grammatikusok vagy tudósok írtak jellemzően ókori klasszikus művekhez. Ezeket a scholionokat a könyvnyomtatás megjelenése után a klasszikus íráskor kiadásakor volt, hogy hozzászerkesztették az eredeti művekhez, és így adták ki, úgymond kritikai, kommentáros kiadásként. A scholiont tartalmazó klasszikus kiadások közül a választás Vergilius *Bucolica*, *Georgica et Aeneis...* című művére esett, mivel a híres és tehetséges ókori költő műveihez sok középkori elemzés, kommentár készült neves skolasztikusok által.

A fent említett mű felhasznált 1544-es kiadása¹ tartalmazza az alapművet (Vergilius írásait), és oldalanként az alapszöveg körül fel vannak tüntetve a különböző scholion-szerzők kommentárjai is, a neves Maurus Serviuson (IV. század vége) és Aelius Donatuson (IV. század közepe) kívül tartalmazza Antonius Mancinellus (XIV–XV. század) és Badius Ascensius (XV–XVI. század) kommentárjait is. Ezeket kívül megnéztük egy külön kötetben egy Mancinellus kommentárjaival ellátott Vergilius-kiadást: Vergilius Maro, Publius (1532) *Bucolica: nunc denuo edita ac recognita cum commentariis Antonii Mancinelli*. Coloniae, ex Officina Eucharii. A kötet megtalálható szkennelt formában a books.google.com oldalon, a jegyzetekben szereplő linkek alatt, lásd: 10. sz. jegyzet.

A szépirodalom után az ókori klasszikusoknál maradvá, de orvosi példaként megnéztük a következő Galenus-kiadást is a scholionok tekintetében: Galenus, Claudius (1537) *Pergameni de naturalibus facultatibus libri tres*. Parisiis, ex Officina Christiani Wacheli. A mű online megtekinthető az Albert and Shirley Small Special Collections Library, University of Virginia jóvoltából, elérhetőségét lásd a jegyzetek¹². tételében.

A scholionok vizsgálata után szűrőpróbaszerűen átnéztük az idézési gyakorlat szempontjából a tudományos kutatások publikálásának a XVII. században létrejött új platformjait, az elsőként indult tudományos folyóiratokat, a *Journal de Scavans* legkorábbi számait (1665–1797 között) és orvosi folyóiratként a *Zodiacus medico-Gallicus, sive miscellaneorum curiosorum, medico-physicorum sylloge* című művet (1686). Későbbi folyóirat-mintaként megvizsgáltuk a német nyelvű szülészeti témájú *Lucina* (1802-es² és 1808-as³ számok) folyóiratot, és ehhez kapcsolódóan még néhány kortárs szülészeti folyóirat számait: *Beobachtungen und Bemerkungen aus der Geburtshülfe und gerichtlichen Medicin, Neue Zeitschrift für Geburtskunde*. 33(1), 1853 p. 20–21⁴, *Journal für Geburtshülfe, Frauenzimmer- und Kinderkrankheiten*. 1(1), 1813 p. 4⁵. A folyóiratok példaként felhozott száma-

ira való hivatkozásnál a megjelenés évét, évfolyamát, ha van, számát és a hivatkozást vagy irodalomjegyzéket tartalmazó lap oldalszámát adjuk meg (nem a tartalmazó közleményre való hivatkozást, mert esetünkben maga a folyóirat a lényeges, nem a közlemény, amelyben szerepel az adott példa).

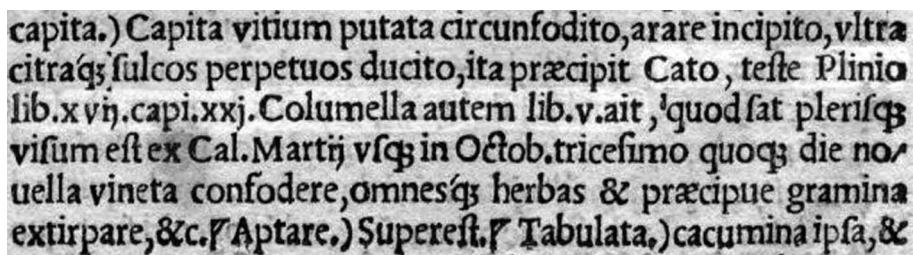
A legkorábban indult és máig kurrens orvosi folyóiratok vizsgálatakor 5-10 éves intervallumonként néztük át az idézés szempontjából az egyes számait az első megjelent számtól kezdve. Ha azt láttuk, hogy az egyik évben változott a gyakorlat, akkor elkezdtek visszafelé vizsgálni az előző éveket, hogy melyik év volt a fordulópont.

A vizsgált folyóiratok a következők (alapítási sorrendben, zárójelben az alapítás éve):

- *The New England Journal of Medicine* (1812–)
- *The Lancet* (1823–)
- *British Medical Journal* (BMJ) (1840–)
- *Virchows Archiv* (1847–)
- *The British Journal of Psychiatry* (1853–)
- *Graefe's Archive for Clinical and Experimental Ophthalmology* (1854–)
- *Orvosi Hetilap* (1857–)

Eredmények

Az ókori szerzőkhöz írt scholionokban azt találtuk, hogy ezekben a kommentárrokban az értelmezés mellett hivatkozások is szerepelnek más ókori szerzők műveire. Az 1544-es Vergilius-kiadás (lásd 1. számú jegyzet) lenti oldalán⁶, amelyhez hozzáfértünk a kiadásból Mancinellus kommentárjában találtunk más szerzők szövegheleire való hivatkozást, az 1. képen található helyen az ókori Cato, Pliniusra és Columellara hivatkozik, az utóbbi kettőhöz szöveghelet is megadva. (A latin szöveg: „*Cato, teste Plinio lib. XVII. capi. XXI. Columella autem lib. V. ait...*”; magyarul: Cato Plinius tanúsága szerint XVII. könyv, XXI. fejezet, Columella pedig az V. könyvében így mondja...) Ez alapján felvetődött, hogy lehetséges, hogy a korábban élt Servius kommentárjaiban is előfordul hivatkozás más szerzők műveire.

1. kép. Mancinellus kommentárjából (Basel, 1544)

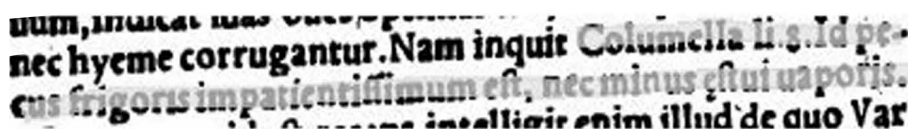
Ezen a nyomon haladva megvizsgáltuk a korábbi kommentár-szerző, Servius Maurus kommentárjaival ellátott teljes Vergilius *Bucolica: Georgica. Aeneis*, 1520-as kiadást⁷, amelyben azt találtuk, hogy valóban hivatkozik ő is más ókori szerzőkre, olyan formában, hogy megnevezi a szerzőt és szó szerint idéz tőle.

Ezt láthatjuk a 2. képen – a második sorban idézet szerepel Horatius következő helyére Carmina IV, 4, 38. sor (a kiemelt szöveg latinul: „*Hora. Testis Metuarum flumen.*” „Metaurus habja tanú reá” (Bede Anna fordítása⁸): és Propertius elégiáiból a következő helyre: Elegiae II, 9, 41. sor⁹ (latinul: „*Propertius, Testes sunt sidera nobis*” magyarul: Propertius, tanúink a csillagok).

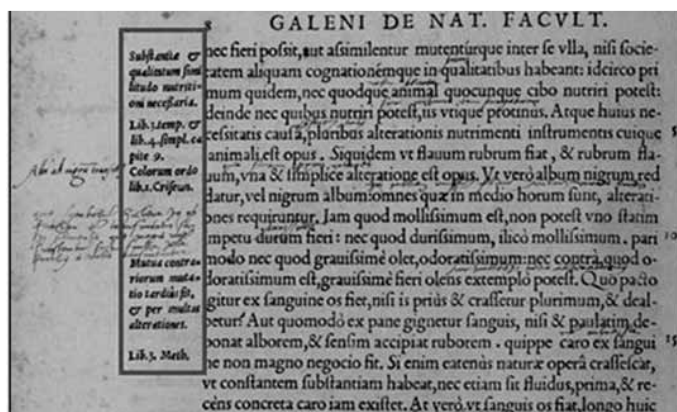
2. kép. Servius kommentárjából (Mediolani, 1520)

Servius után idézők tekintetében átnéztük a később élt kommentárszerző, Antonius Mancinellus általi scholionokkal ellátott Vergilius-kiadást is¹⁰, itt azt találtuk, hogy Mancinellus már valóban következetesen úgy idéz, hogy a szerző mellett megnevezi fejezet szerint a passzus pontos helyét (3. kép – Columella-idézet¹¹) (latinul: „*Columella li. 8. Id pecus frigoris impatientissimum est, nec minus aestivi vaporis*” magyarul: Columella 8. könyv: A juhok számára a hideg igen elviselhetetlen és nem kevésbé a nyári hőség).

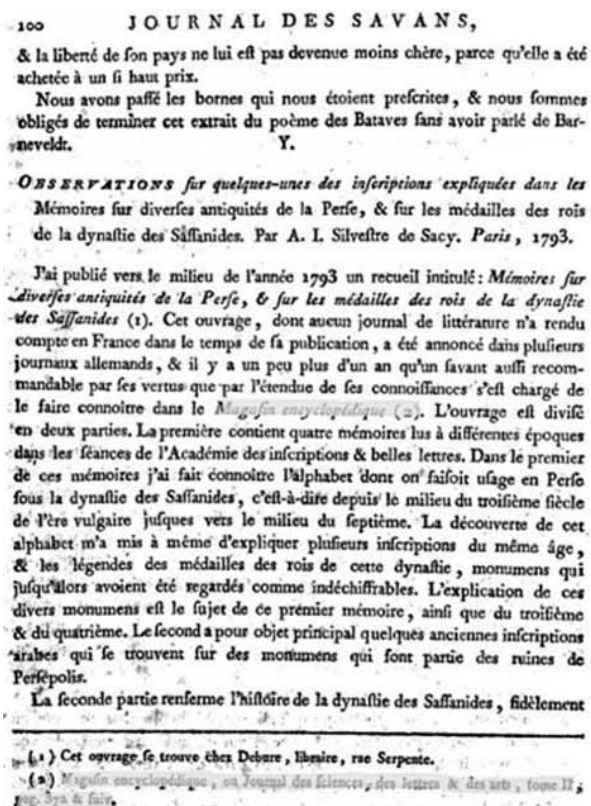
3. kép. Mancinellus kommentárjából (Coloniae, 1532)

Az ókori szerzőknél maradvra megvizsgáltuk, hogy az orvos-szerző Galenus (I. sz.) középkori kiadásában szerepelnek-e hivatkozások, és ha igen, milyen formában. A megnézett kiadásban¹² szintén azt találtuk, hogy a címlap szerint az ókori szerző művéhez egy későbbi skolasztikus írt scholionokat és bekezdés-összefoglalókat, epitómákat, ebben az esetben D. Jacobus Sylvius Ambianus (1478–1555). Ezekben a scholionokban szintén találunk pontos hivatkozásokat, csak itt a kiadásban nem a Vergilius-kiadáshoz hasonlóan a szöveg köré, hanem a lap szélére, margináliákként szerkesztette azokat a kiadó (4. kép¹³), ahogyan a mű címlapján utalnak rá.

4. kép. Scholion Galenus szövegéhez

A korai tudományos könyvek után megvizsgáltuk az idézést a legkorábban indult folyóiratokban. Először a legkorábban indult európai tudományos folyóiratot, a *Journal des Scavans*-ot tekintettük át az idézés történetének tekintetében. Szűrőpróbaszerűen megnézve az indulásától (1665) kezdve a lapszámait, legkorábban egy 1797-es számban (30 Pluviose An. 5, p. 100, lásd 5. kép) találtunk benne idézést, mégpedig olyan formában, hogy a tanulmány szövegében szerepel a hivatkozási szám és a lábjegyzetben a hivatkozás maga.

5. kép. Journal des Scavans – 1797

A *Journal des Scavans*, mint legkorábban indult tudományos folyóirat mellett szokták említeni a legkorábban indult nemzeti nyelvű orvosi folyóiratot, a *Les Nouvelles découvertes sur toutes les parties de la médecine* című, Nicolas de Blegny gondozásában havonta megjelent folyóiratot, amely 1679-től 1681-ig működött. Latin nyelvű változata Théophile Bonet jóvoltából pedig 1680–1685-ig jelent meg¹⁴ *Zodiacus medico-Gallicus sive miscellaneorum curiosorum, medico-physicorum sylloge* címmel. E folyóirat latin nyelvű változatát vizsgáltuk meg a hivatkozások szempontjából (a folyóirat latin változata 1680–1683 között kolligáltumként könyvként kötve megtalálható a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárában). A ma használt hivatkozási formához hasonlóan találtunk: a tanulmány szövegében zárójelben szerepelnek a hivatkozási számok, a lábjegyzetben pedig a

hivatkozott mű bibliográfiai adatai (lásd 6. kép¹⁵). Nicholls a *Zodiacus medico-Gallicus* folyóiratról szóló tanulmányában maga is kitér rá, hogy a folyóirat írásai-
ban található hivatkozások mind ókori szerzőkre (úgy mint Szókratész, Platón,
Arisztotelész, Hippokratész, Galenus, Celsus Theophrastus, Aszklepiadész,
Avicenna), mind kortárs szerzőkre, mint Sydenham és Willis.

6. kép. Zodiacus medico-Gallicus, 1686. Julius

A legkorábban indult és máig kurrens orvosi folyóiratok vizsgálata alapján el-
mondható, hogy mivel az idézési gyakorlat XX. század közepi, főbb szempontok-
ban egységes forma kialakulása előtt változatos képet mutatott, akár egy folyóirat
azonos évfolyamának különböző számaiban is, a vizsgálat eredményeképpen ten-
denciákat tudunk megállapítani, hogy mely idézési gyakorlat kezd érvényesülni a
folyóiratokban egy adott évfolyamtól kezdve. A kutatás során inkább annak a
meghatározására törekedtünk, hogy az egyes folyóiratokban melyik volt az első
olyan szám, ahol az idézés egy kiforrottabb, a maihoz közelítő formája jelent meg,
és vált egyre inkább meghatározóvá a következő évfolyamokban.

A legkorábban indult és máig kurrens orvosi folyóiratok idézési gyakorlatának
változását vizsgálva arra az eredményre jutottunk, hogy a gyakorlat változásában
megfigyelhető egy viszonylag egységes tendencia, amelyet összefoglalva a követ-
kező táblázatban mutatunk be.

Folyóirat neve (alapítás)	Szimbólummal jelölt hivatkozás a lábjegyzetben	Számozott lábjegyzetben való hivatkozás	Mai formában hivatkozás
The New England Journal of Medicine (1812–)	1863	1875	1900
The Lancet (1823–)	1824	1877	1917
British Medical Journal (BMJ) (1840–)	1842	1890	1910
Virchows Archiv (1847–)	1847	1868	1920
The British Journal of Psychiatry (1853–)	1856	–	1899
Graefe's Archive for Clinical and Experimental Ophthalmology (1854–)	1854	1889	1919. okt. szám
Orvosi Hetilap (1857–)	–	1886	1933

Általános tendenciaként megfigyelhető, hogy a vizsgált folyóiratokban először oldalanként szimbólumokkal jelölték a hivatkozásokat a lábjegyzetben, amely szimbólum az első lábjegyzet esetében kivétel nélkül csillag volt, majd néhány folyóirat esetében egynél több lábjegyzet előfordulásakor más jelet alkalmaztak, általában keresztet, majd a következő lábjegyzetre fordított keresztet, majd a többire más, különböző szimbólumokat. Jó példa e jelek alkalmazására a *British Journal of Psychiatry* 1880-ban megjelent, 26. évfolyamának 347. oldalán található idéző-jelölések (lásd 7. kép). Az *Orvosi Hetilapban* csak számokkal való hivatkozásra látunk példát, elődjében, az *Orvosi Tárban* viszont megtalálhatók a csillaggal jelzett hivatkozások (lásd Orvosi Tár 1848 4- „folyamat” 1. kötet).

1880.] *Marriage and Hereditariness of Epileptics.* 347

the latter, which was compared by Democritus to a slight seizure *μικρα επιληψια*, or, as Faustus has described it—

“Turpia, et est morbi species horrenda caduca.”

A young man, observed by Schenck, always saw a woman offering herself lasciviously to him, during his epileptic paroxysms, ended by seminal emission. The same author refers, besides, to a case in which Salmuth (Cent. i., obs. 99) remarked convulsions of the testicles during the fits.

Either as a practical result of this supposed essential participation of the genital organs, or of those in regard to the hurtful influence of the retained and corrupted semen, emasculation has been, from early times, employed as one of the remedies for epilepsy, still empirically tried in desperate cases. Eunuchism did not exist in the Greek or Roman Republics, except as spontaneously self-practised by the priests of Cibeles and of Diana Ephesi. But the Roman Emperors introduced it from Asia, about three centuries after the Republic, and, it seems that emasculation against epilepsy was used by Caelius Aurelianus and was copied from him by E. Platerus and Mercatus.

Heurnius performed the operation on several of his patients, and his practice is favourably cited by Sinibaldi and other classical authors of the seventeenth century. The celebrated Jean Taxil, who flourished during the latter part of the sixteenth century and the beginning of the seventeenth, says:—“Some have advised eunuchism to cure such malady (epilepsy), though I believe not intending to cure it thereby, but to prevent its transmission to offspring.” Hector Boethius leaves no doubt as to such having been the declared object of the custom among the primitive Scots. “He that was trublit,” says he, “with the fallin evil, or fallin daft or wod, or havand sic infirmite as succedis be heritage fra the fader to the son, was geldit, that his infectit blude suld spread na firther. The women that was fallin lipper, or had any infection of blude, was banist fra the company of men, and gif

* Joannis Schenckii. “Observationum Medicorum Bariorum.” Frankfurti, 1666, Lib. i., “De Epilepsia,” p. 104.

† We are glad that Dr. Bacon has, by resuscitating this practice, drawn fresh attention to it. See Report of the Cambridge Meeting in “Notes and News.”—[Eds.]

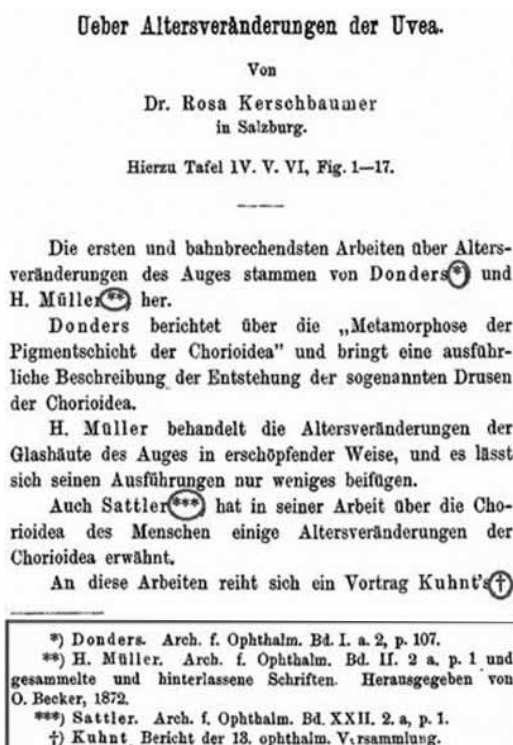
‡ “Opera Omnia. Postrema Editio,” Lugduni, 1658. “De Epilepsia,” Ch. xxii., p. 421.

§ “Traité de l’Epilepsie,” etc. Tournon, 1608, p. 229.

|| “Cronikis of Scotland,” trans. by John Bellenden, Edinburgh, 1686, Lib. 1.

7. kép. British Journal of Psychiatry, 26, 1880.

A *Lucina* és a többi szülészeti folyóirathoz hasonlóan a kezdetben német nyelven megjelent *Graefe's Archive for Clinical and Experimental Ophthalmology* című folyóiratban a lábjegyzetben több idéző jelölésre csillagot, majd két csillagot és három csillagot alkalmaztak, a negyedik idéző-tétel itt is kereszt-jelölés volt. (Lásd 8. kép: *Graefe's Archive for Clinical and Experimental Ophthalmology*, 34[4], 1888. p. 16.)

8. kép. *Graefe's Archive for Clinical and Experimental Ophthalmology*, 34(4), 1888

Szinte ugyanez a gyakorlat figyelhető meg a *Virchows Archiv* című folyóirat esetében, amely kezdetben szintén német nyelven jelent meg. Annyi eltérés van e folyóirat idézésében, hogy itt az azonos oldalon lévő negyedik idézőt is csillaggal jelölik (négy csillaggal) a lábjegyzetben, csak az 5. idézőtől lesz más a szimbólum, szintén kereszt (pl. *Virchows Archiv*, 3(3), 1851. p. 464.)

A szimbólummal jelölt lábjegyzet megjelenési időpontját nézve folyóiratoként elmondható, hogy majdnem mindnél az első vagy a korai évfolyamokban már megjelent, egyedül a *New England Journal of Medicine*-ben jelent meg elég későn, 51 évvel a folyóirat indulása után.

A lábjegyzetben szereplő, szimbólummal való idéző-jelölést a hét folyóiratból ötben egy idő után felváltotta számokkal, szintén a lábjegyzetben történő idéző-jelölés. Egyedül a *The British Journal of Psychiatry* folyóirat kivétel, ebben 1899-ben az aktuális számban is leírt formai reform után rögtön a mai formájú idézés jelent meg, miszerint a tanulmány szövegében hivatkozási számok szerepelnek, a ta-

nulmány végén pedig az irodalomjegyzékben a számoknak megfelelő bibliográfiai leírás. A folyóirat indulásához képest legkorábban a *Virchows Archiv* váltott erre az idézés-megjelenítési formára. (Lásd 9. kép *Virchows Archiv*, 42[1–2], 1868. p. 51.) A többi folyóirat esetében elmondható, hogy még 1900 előtt megtörtént ez a változás.

III.

Donnolo.

Pharmakologische Fragmente aus dem X. Jahrhundert, nebst Beiträgen zur Literatur der Salernitaner, haupt- sächlich nach handschriftlichen hebräischen Quellen.

Von M. Steinschneider.

(Schluss von Bd. XI. S. 124.)

§ 7.

Die Fragen, welche uns von Donnolo so weit abgeführt, bringen uns auch ohne Sprung wieder zu ihm zurück, wenn wir den Weg und dessen Ergebnisse überblicken. Seine Thätigkeit fällt in die dunklen Anfänge Salerno's, an dessen Schule eine apologetische, wahrscheinlich erst im 13. Jahrhundert, vielleicht nicht ohne Einfluss jüdischer Sagen, ausgebildete s. g. Chronik auch jüdische Lehrer versetzt (§ 3). Aus solcher Quelle lässt sich keinerlei Folgerung für den ursprünglichen Charakter jener Schule ziehen, noch weniger für irgend eine persönliche Theilnahme von Juden an derselben, auch wenn man mit Meyer ihr den Nimbus einer freimaurerischen Exklusivität verleiht. Jüdischen Apologeten, wie z. B. David de Pomis¹⁾, würde ein, dem Geiste des christlichen, nicht bloss des clericalen Mittelalters so widersprechendes, eclatantes Factum sich nicht ganz entzogen haben. Auch in Montpellier, dessen Geschichte ähnlicher Untersuchungen bedarf²⁾, sind niemals Juden eigentliche Gründer und ordentliche Lehrer gewesen; das Verhalten gegen dieselben schwankte, Wilhelm's Edict (1180) schloss ausdrücklich die Juden aus, da selbst den Schülern die Tonsur zur Bedingung gemacht wurde (Malgaigne, p. XII); zu Ende des XIV. Jahrhunderts zog Abraham Abigdor (geb. 1351) als Mann dahin, um den Unterricht christ-

¹⁾ *De medico hebraeo*, Ven. 1588.

²⁾ Ich habe erst ganz kürzlich die Hauptquelle für Montpellier, Astruc's

9. kép. *Virchows Archiv*, 42(1–2), 1868.

A vizsgált folyóiratokban a következő formai változás az idéző-jelölésben a mai forma megjelenése volt, amely már tartalmazott irodalomjegyzéket a közlemény végén, a közleményben pedig számjelölések azonosították a bibliográfia tételét. Az alapítás évéhez képest legkorábban a *The British Journal of Psychiatry* alkalmazta ezt a gyakorlatot, mint említettük, közvetlenül a szimbólummal való jelölés után, 1899-től kezdve. (Lásd 10–11. kép: *The British Journal of Psychiatry*, 45, 1899. p. 257 és 289.) A külföldi folyóiratokat nézve legkésőbb a *Graefe's Archive for Clinical and Experimental Ophthalmology* és a *Virchows Archive* változtatta meg az idézési gyakorlatát, ez a kettő szinte egy időben; az *Orvosi Hetilap* pedig több mint tíz évvel később, 1933-ban. Elmondható, hogy 1933-ig az összes vizsgált legkorábban indult és máig kurrens orvosi folyóiratban megváltozott az idézési gyakorlat a mai formára, még ha formailag nem is pont ugyanolyanra (pl. felső indexben vagy nem a felső indexben szerepel a hivatkozási szám), a koncepció már megjelent.

On the Bases and Possibilities of a Scientific Psychology and Classification in Mental Disease. By W. LLOYD ANDRIEZEN, M.D.Lond.

PART I.

SINCE the middle of the nineteenth century psychology has gradually come to be recognised as a branch of biological science. This is due to the influence of the works of Darwin and Herbert Spencer, of the Clinical and Neurological School of Meynert, Golgi, Cajal, Flechsig, and others, and recent developments in the Psychometric School of Fechner and Wundt on the other. The Alienistic School can render powerful aid to this movement; and though there are indications of the current in the proper direction, as shown more particularly in the work of Mercier⁽¹⁾ and Bevan Lewis⁽²⁾ the end, however, cannot as yet be said to have been achieved, nor the movement to have become general. Psychology still lingers on the borderland of metaphysics; it has not yet been established on the firm rock of natural science. And while it thus lingers progress in knowledge is slow and restricted.

Consciousness generally.—Of consciousness in the abstract, and apart from the individual being or organism which manifests (and experiences) it, we know nothing. It is a subject for metaphysical speculation, and is transcendental. Griesinger well said that "the pathway to psychiatry is not through the dark portals of metaphysics."

Consciousness in the *widest sense*⁽³⁾ may be spoken of as an endowment of the entire living organism, and therefore specifically associated also with its several parts; in the *stricter sense* we shall, however, find that in accordance with the principle of differentiation of structure and division of labour, which is such a striking feature throughout the living world, its special seat is in, and its manifestations proceed from, the nervous system.

The Seat of Consciousness.—For if there be any special organ (or organs) of consciousness in the organism, clearly it must be in (and must constitute) a region (a) in which all impressions from the environment, acting on the organism, would arrive and be duly received; it would also be a region (b) from which out-

1899.] BY W. LLOYD ANDRIEZEN, M.D.LOND. 289

(15) The "law of pathogenesis" is that many of these evolutions in brain and mind, from the foetal (vegetative somnolescent) to the adolescent (sexually mature) stage, may undergo morbid *alteration* (perversion) or suffer *defect* (absence), and such pathological conditions of the brain are the bases of the insanities.

(16) The insanities so regarded fall into groups which assume a serial and tree-like arrangement. At the lower end of the series come (a) the profound arrests (aphrenias, idiocies), and (b) enfeeblements (oligophrenias, imbecilities) of cerebro-psychical development. At the other end of the scale are placed (d) the phrenopathies (*e. g.* the vesariae, acute and chronic alcoholic insanities, general paralysis, climacteric insanity, &c.). Between these extremes comes (c) a "degenerative" group (the paraphrenias, obsessive and impulsive, vicious and criminal, paranoiac and hallucinatory, hysterical and epileptic, cyclic, and hebephrenic types). Fifth and last (e) come the lipophrenias, conditions of psychical dissolution, with corresponding reductions and degradations of personality, following upon and secondary to previous insanities.

REFERENCES.

1. MERCIER.—*The Nervous System and the Mind.* (Macmillan and Co., London.)
2. BEVAN LEWIS.—*Text-book of Mental Diseases*, 1889 (Griffin).
3. HERING.—*Theory of the Capacity for "Organic Memory" of Living Protists.*
4. COMPAGNE HADRIAN'S "Address to the soul by the dying person,"—a well-known little work.
5. CAIRD.—*Hegel's Life and Philosophy* ("Philosophical Classics for English Readers").
6. MAX WERWARINA.—*General Physiology, or Science of Life.* (English translation, 1895).
7. LLOYD ANDRIEZEN.—*Newer Aspects of the Pathology of Insanity (Brain, Winter, 1894).*
8. BURET.—*Psychic Life of Micro-organisms.*
9. MAX VERWORN.—*Psycho-physiologischen Protisten-Studien.*
10. RETZIUS.—*Biologische Untersuchungen* (vols. 1-10).
11. TOPHARD.—*Pathology and Development—Growth of the Brain.*
12. SCHILLER.—*On the Oculo-motor Nerve-fibres, &c., in Dermalium* (*loc. cit.*, pp. 163-171). Occasional karyokinesis in nerve-cells is very rare (ZIEGLER in *Beiträge zur Path. Anat.*, vol. 1, part 1, 1897).
13. VIGNAL.—*Développement des Éléments du Système Nerveux*, 1889.
14. FLECHSIG.—*Gehirn und Seele*, 1895 (*vide also Journal of Mental Science*, January, 1899).
15. PREYER.—*The Mind of the Child.*
16. DEJEVINE.—*Anatomie du Système Nerveux*, 1896.
17. KÖLLIKER.—*Handbuch der Gewebelehre* (Nervous System, part II).
18. ANDRIEZEN.—*Loc. cit.* (pp. 673-9).

Összefoglalás

A vizsgálat eredményeként elmondható, hogy a scholionokban található első vagy legkorábbi idézések igazolódni látszanak Vergilius és Galenus műveihez írt scholionokban talált idézők alapján. Az első tudományos folyóirat, a *Journal des Scavans* idézéséről elmondható, hogy a korai megjelenéséhez képest elég későn, az első szám megjelenése után több mint száz évvel találkoztunk az első idézővel. Az első idegen nyelvű orvosi folyóiratokban pedig jóval korábban, a *Zodiacus medico-Gallicus* esetében az 5. évfolyamban (1686), a *Lucina* német nyelvű folyóirat esetében pedig az első számtól (1802) kezdve szerepelnek hivatkozások. A *Zodiacus medico-Gallicus*-ban megjelenő korai hivatkozás oka lehet, hogy az orvosi tudományterületen fontosabb volt a hivatkozások feltüntetése, a *Lucina* megjelenésekor pedig már általános szokás lehetett a hivatkozás a szövegen belül a felhasznált művekre. A vizsgált minták alapján az a következtetés is levonható, hogy csillaggal és több csillaggal jelölt lábjegyzetben való idézés valószínűsíthetően német nyelvterületi szokás. A vizsgálatot kiterjesztve, igazolandó, hogy nagyobb mintán is igazak az állításaink, több scholiont is meg lehetne vizsgálni, de a vizsgált minták alapján is elég reprezentatív és egységes eredményre jutottunk.

A máig kurrens legrégebbi orvosi folyóiratok tekintetében, az összes ilyen folyóiratot megvizsgálva született a fent bemutatott eredmény, amelyben egyértelműen az idézési gyakorlat egységes tendencia szerinti változására leltünk. A különböző folyóiratok esetében különböző időbeli megvalósulással, de nagyjából 30 éven belüli időbeli különbséggel.

JEGYZETEK

- 1 Vergilius Maro, Publius (1544). *Bucolica, Georgica, et Aeneis, Servii Mauri Honorati & Aelii Donati commentariis illustrata*. Basel, Hieronymus Curio.
- 2 *Lucina: Eine Zeitschrift zur Vervollkommnung der Entbindungskunst* 1(1), 1802. Online. Available <http://books.google.hu/books?id=y9I1AQAAAJ&dq=%22Lucina%3A%20Eine%20Zeitschrift%20zur%20Vervollkommnung%20der%20Entbindungskunst%22%201802&hl=hu&pg=PA26#v=onepage&q&f=false> [2014-05-15]
- 3 *Lucina: Eine Zeitschrift zur Vervollkommnung der Entbindungskunst* 5(3), 1808. Online. Available <http://books.google.hu/books?id=SN0-AAAaAAJ&lpg=PA507&ots=AZuETuX8Aa&dq=Lucina%20%3A%20Eine%20Zeitschrift%20zur%20Vervollkommnung%20der%20Entbindungskunst%20%2F%20hrsg.%20von%20Elias%20von%20Siebold&hl=hu&pg=PA507#v=onepage&q&f=false> [2014-05-15]
- 4 *Neue Zeitschrift für Geburtskunde* 33(1), 1813. Online. Available. http://books.google.hu/books?id=dt8-AAAaAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [2014-05-15]
- 5 *Journal für Geburtshilfe, Frauenzimmer- und Kinderkrankheiten*. 1(1), 1813 Online. Available. http://books.google.hu/books?id=-0IPAAAaAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [2014-05-15]

- 6 http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f7/Vergilius%2C_Basel_1544.jpg [2014-05-15]
- 7 Vergilius Maro, Publius [1520]. *Bucolica: Georgica. Aeneis cum Servii commentariis...* Mediolani: [de Vicomercato]. Online. Available: http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs1/object/display/bsb10140376_00001.html [2014-05-15]
- 8 Horatius összes művei Bede Anna fordításában. Budapest, 1989. 138. p.
- 9 Vergilius Maro, Publius [1520]: *Bucolica: Georgica. Aeneis cum Servii commentariis...* Mediolani: [de Vicomercato]. fol. VIII. Online. Available: http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs1/object/display/bsb10140376_00059.html?contextType=scan&contextSort=score%2Cdescending&contextRows=10&context=hora. [2014-05-15]
- 10 Vergilius Maro, Publius (1532). *Bucolica: nunc denuon edita ac recognita cum commentariis Antonii Mancinelli*. Coloniae: ex Officina Eucharii. Online. Available: <http://books.google.co.in/books?id=y20TAAAAQAAJ&hl=hu&pg=PT24#v=onepage&q&f=false> [2014-05-15]
- 11 Vergilius Maro, Publius (1532). *Bucolica: nunc denuon edita ac recognita cum commentariis Antonii Mancinelli*. Coloniae, ex Officina Eucharii. B V. iv
- 12 Galenus, Claudius (1537). *Pergameni de naturalibus facultatibus libri tres*. Parisiis, ex Officina Christiani Wacheli. Online. Available: Albert and Shirley Small Special Collections Library, University of Virginia http://search.lib.virginia.edu/catalog/uva-lib:1002885/page_turner [2014-05-15]
- 13 Galenus, Claudius (1537). *Pergameni de naturalibus facultatibus libri tres*. Parisiis, ex Officina Christiani Wacheli. p. 8. Online. Available: http://search.lib.virginia.edu/catalog/uva-lib:1002885/page_turner?x=1760&y=3709&z=2&lock=false&page=uva-lib:861056 [2014-05-15].
- 14 Nicholls, Albert G. (1934). Nicolas de Blegny and the first medical periodical. *Canadian Medical Association Journal*, 31(2), 198–202. p.
- 15 Zodiacus medico-Gallicus, sive miscellaneorum curiosorum, medico-physicorum sylloge. Continens Celeberrimorum virorum tum medicorum, & aliorum eruditiorum in Gallia. Observationes, tum opuscula medica & physica. Annus quintus, Julius, 1686. 125. p.

Mátyás Melinda–Szluka Péter–Vasas Livia

2014. május 5-ÉN PÁLINKÁS JÓZSEF ELNÖK,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 185. KÖZGYŰLÉSÉN

UNGVÁRY KRISZTIÁNNAK,

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR 1956-OS INTÉZET
ÉS ORAL HISTORY ARCHÍVUM TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSÁNAK
A XX. SZÁZADI MAGYAR TÖRTÉNELEM TERÉN VÉGZETT JELENTŐS FELTÁRÓ MUNKÁJÁÉRT
AKADÉMIAI DÍJAT ADOTT ÁT.

A KITÜNTETETNEK SZÍVBŐL GRATULÁLUNK!

„... a rostavizsgán a könyvtáros, mint 'alak', siralmasan megbukott...”¹

1926. május 23-án kezdődött el a *Pesti Hírlap Vasárnapja*² című irodalmi és művészeti napilap hétvégi mellékletében Kosztolányi Dezsőnek az az „irodalmi interjú-sorozata” *Alakok* címmel, amelyben különböző foglalkozásokat mutatott be.³ Az első ismertett foglalkozás a telefonos-kisasszony volt. A lapban bemutatott hivatások között a könyvtáros is szerepelt.⁴

A cikksorozatból még Kosztolányi életében, 1929-ben megjelent egy válogatás szintén *Alakok* címmel.⁵ A kötetbe – minden bizonnyal még maga az író – a következő foglalkozásokat válogatta be: bába, katona, borbély, cukrász, kardalasnő, pincér, zsoke, primadonna, pap, úszómester, kalauz, model (sic!), asztalos, szemetes, táncmester, telefonoskisasszony (sic!), szakács, grófnő, rikkancs, diplomata, mérnök, repülő, cseléd, fényképész, koldus, sűgő, úriasszony, rendőr, gyógyszerész, detektív, cigány, bohóc, ékszerész, író, sírásó. A könyvtáros kimaradt.

A kötetet a *Nyugat* című folyóiratban Nagy Endre ismertette.⁶

Bár Nagy Endre úgy gondolta, hogy Kosztolányi riporterként valóban beszélgetett „alakjaival”, az interjúkról a kései olvasó joggal vélheti azt, hogy ha valóságos beszélgetésen alapulnak is, ugyanakkor fikciók. A kötetről egy másik, „lírai ismertető” is megjelent az *Új Idők* című lapban.⁷

A könyvtáros alakjára is igaz, hogy Kosztolányi egy valóságos könyvtárossal beszélget, a hallottakat azonban sajátos írói-irodalmi szűrőjén átszűri, színezi, ki egészíti. A kortársak talán azt is tudták, hogy ki az a könyvtáros, aki alapján megrajzolja „a” könyvtáros alakját. A késői olvasó számára azonban – hacsak elmélyülten nem ismeri Kosztolányi életét, barátait és pályafutását – csak akkor tárul fel, hogy ki is ez a könyvtáros elődünk, ha valamely okból kézbe veszi a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének II. Évkönyvét.⁸ Ebben jelent meg Rédey Tivadarnak⁹ a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének 1937. június 16-án tartott évi rendes közgyűlésén „felolvastatott” előadása. Az előadást ezzel a visszaemlékezéssel indította:

*„Pontosan tíz esztendővel ezelőtt feledhetetlen barátom, Kosztolányi Dezső, ki a művelt és művészi ihletű újságírónak is eszményi megtestesítője volt, az egyik napilap vasárnapi számaiban hosszú időn át karcolatokat írt, hétről-hétre egy-egy beszélgetést a bennünket környező nagyvárosi élet különféle tényezőivel, férfiakkal és nőkkel vegyesen, mindenkit a maga foglalkozásának tükre elé állítva, mintegy meggyóntatva azok felől a kérdések felől, melyek életünkre és rendeltetésünkre vonatkozólag mindnyájunkban benne szunnyadnak. Alakok volt a címe ennek a sorozatnak, később könyv is ugyan-
evvel a címmel lett belőle, amikor a horogra került modellek száma már majd félszázra fölszaporodott. Horogra kerültem magam is, pedig a költő nem ez-*

zel a céllal keresett föl könyvtári dolgozó helyemen. De a bibliopolisz hangulata rabul ejtette, lehetetlennek érezte, hogy a könyvek napszámából legalább egy „alak”-ra való érdekességet ki ne sajtolhasson. – Az interjú megtörtént, a cikk elkészült, Könyvtáros címmel az újságszámban meg is jelent, de már a könyvbe – melyhez az anyagot az író még egyszer megrostálta – nem került bele. Ezen a rostavizsgán a könyvtáros, mint „alak”, siralmasan megbukott: a többiek között, akiknek sora a bábaasszonnyal kezdődött és a sírásával fejeződött be, nyilván igen unalmas alaknak találtatott. Pedig Kosztolányi mindent elkövetett, hogy belőlem is előcsalogasson legalább annyi színességét, mint teszem az úszómesterből, vagy a telefonoskisasszonyból. Talán még külön szívügye is lett volna, hogy éppen Könyvtárosával szegyet ne valljon, hiszen a tulajdon portáján maga is olyan bolondja volt a könyveknek, mint író társaink közt is csak kevesen... – Megvallom, könyvének abba a baráti példányába, mellyel megajándékozott, legalább újságkivágot formájában utólag visszacsempésztem magamat.¹⁰

Más, bár a könyvtárüggyel kapcsolatos kutakodásaim közben először Rédey Tivadar előadása került a kezembe. Mivel ő csak részleteket idézett az interjúból, kíváncsi voltam az eredeti szövegre is.

A cikksorozatból az 1929-es kötet után 1933-ban jelent meg a következő válogatás *Bölcsőtől a koporsóig* címmel, a Nyugat kiadásában. Ebben már nemcsak foglalkozások szerepeltek, hanem egyéb „alakok” is: különböző életkorú emberek, különböző nemzetek, különböző rokonsági fokon álló rokonok, valamint foglalkozások. A foglalkozások között ebben a válogatásban már szerepelt a könyvtáros is. Erről a kötetről Nagy Lajos írt ismertetőt a *Nyugatban*.¹¹

Mikor az 1933-ban megjelent könyvtáros-interjú változatot (*ld. 1. melléklet*) a kezembe vettem, nagyon meglepődtem. Először is azért, mert a Rédey Tivadar által idézett szövegrészeket nem találtam a felidézett beszélgetésben, de azért is, mert ez az interjú sokkal inkább szólt a könyvről (szerzőről és műről)¹² és a könyvtárról¹³, sőt „az” íróról¹⁴, mint a könyvtárossal. Márpedig Kosztolányi „nagy író,” akivel nem történhet meg az, hogy írása ne arról szóljon, amit a címben ígér.

Újabb és újabb *Bölcsőtől a koporsóig* kiadásokat kerestem hát. Bár kutakodásaim során kiderült, hogy a kötet 1933 után 1934-ben is megjelent, az 1934-es kiadás nem volt a kezemben. De megnéztem az 1937-es, az 1959-es kiadást is és a legteljesebbnek mondott, Réz Pál féle válogatást is.¹⁵ Mindegyik kötetben az 1933-as szövegváltozatot találtam.

Egyre jobban izgatott hát az eredeti szöveg, amelyet végül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból kaptam meg. Nem zárójelek között írom: itt szeretnék köszönetet mondani Martinecz Katalinnak, a FSZEK munkatársának, akitől az eredeti, nyomtatott, bekötött *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1927. május 29. számában megjelent könyvtáros portrét, másolatban megkaptam.

Kezemben volt hát az eredeti interjú – *ld. 2. melléklet* – legalábbis az, amit eredetinek véltem. Ám a nyomda ördöge gondoskodott arról, hogy az eredeti Kosztolányi-írást – legalábbis nyomtatásban – soha ne ismerjük meg már, ugyanis az interjú utolsó bekezdése sajtóhibásan jelent meg – „elcsúszott” a szöveg. Az 1933-ban megjelent változathoz azonban – ha nem is teljesen pontosan – rekonstruálni tudjuk az eredeti beszélgetést-írást.¹⁶

Ahogy az első válogatás (Alakok, 1929), úgy az 1933-as kötet kapcsán is felmerül a kérdés, hogy az interjúk fikciók-e vagy valóságosak, egyáltalán, mi is a műfaja ezeknek az írásoknak? Van olyan írás, amelyről maga Kosztolányi azt mondja, hogy „megrajzolt mozgókép,” egy másikról, hogy „életkor-tanulmány”, de leginkább mégis fiktív és valós interjúknak mondhatók. A recenzius, Nagy Lajos ezt írja:

„Az interjúk, úgy látszik, részben valóságos beszélgetések, tehát valóban föl-tett kérdések s a kérdésekre kapott válaszok, részben elképzelt beszélgetések, melyek elárulják költött voltukat...”¹⁷

Mi, kései olvasók tudjuk, hogy a beszélgetések valóságosak, legalábbis van valóságalapjuk. A könyvtáros-alakja valóságos – Rédey Tivadarról mintázta Kosztolányi. Rédey Tivadar a Nemzeti Múzeum Könyvtárában (a mai OSZK) dolgozott, tehát a könyvtár is, ahol az íróval sétálnak, valóságos könyvtár. Ami magát az interjút illeti: „*Ma már nem esküdném meg rá – írja tíz év távlatából Rédey –, hogy a válaszokat híven adta-e számba? Ha hitelesek: alighanem egy kis öngúny szabadult beléjük. De inkább arra gyanakszom, hogy [Kosztolányi] egy kicsit átgyúrta a maga céljaira, amit feleltem. Ebben az esetben a közönségnek az az örök, jóindulatú fölénye jut bennük szóhoz, amellyel a mi, könyvek körül végzett, de a bibliográfiai külsőségeknél tisztelettudóan megálló munkánkat általánosságban nézni szokták.*”¹⁸

A majd’ tíz évvel korábbi beszélgetést Rédey Tivadar a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok 1937-es éves közgyűlésén elmondott előadására készülve idézi fel. Az előadás címe és témája *Könyvtár és közönség* volt. E két „tényező” kapcsolatáról gondolkodva ezt mondja a könyvtárról:

„Eszményien jónak alighanem az olyan könyvtárt tekinthetni, amelyben a munkamenet apparátusa a legkevésbé észlelhető, viszont a végzett erőfeszítés eredménye legbősegebben élvezhető; ahol a látogató ismeretszomja nincs mintegy a mesterséges légzés tömlőjére rászorulva, hanem olyan természetesen, szinte észrevétlenül jut táplálékához, mint éltető eleméhez az emberi tüdő.”¹⁹

Könyvtáros elődünk jól tudja, hogy a könyvtár és közönség között a kapcsolatot a könyvtáros teremti meg.

Milyennek látta Rédey Tivadar „a” könyvtárost 1937-ben?

„Önmagát a könyvtáros valamelyest mindig a tudás és élvezet Lázárjának érezheti: a nyomtatott igének új meg új forrásokból egyre félelmetesebbé duzzadó áradásában a lemondásnak olyan kínjait élheti át, aminők az „ignoti nulla cupido” oltalma alatt állókra nézve merőben ismeretlenek. S épp ez az örök büntudat és gyengeségérzet az, amiből hivatása gyakorlatában erényt kell csinálnia és erőt kell merítenie. A finom lélektani érzékű Kosztolányi Dezső valóban jó helyen keresgélt, amidőn annak idején két idevágó kérdést is szegezett a mellemnek. Az egyik így szólt: – „Hogy tekintesz egy friss könyvre, mely ma jelent meg?” A válasz: – „Mint nyersanyagra, tárgyi-

lagos szemmel. Fölveszem személyi adatait: minő ivrétű, milyen a kötése, mennyi a lapszáma? stb. Megnézem formáját, átlapozom, körülszaglászom, besorozom a hadseregbe.” – S nyomban lecsapott a második kérdés: – „Akadnak-e olyan könyvtárosok, akik nem olvasnak?” Erre meg ez volt a felelet: – „Ezek a legjobb könyvtárosok, őket a könyv csak kívülről érdekli. Idegen szempontok nem terelik el figyelmüket. A könyv belseje nem rájuk tartozik.”²⁰

Kosztolányi valamennyi „alak”-jának, aki csak töltőtollába beleszaladt, szívesen megkereste a maga külön Achilles-sarkát – mondja Rédey Tivadar – a mienket nyilván valahol itt gyanította. – Hanem ez – bármily fájó pont is egyébként – végül mégis csak: magánügy. Közüggvé a könyvtárosnak ez a bibliográfiai ihlete ott válik, ahol munkájának eredményét: a ráncbaszedett és megfegyvelmezett könyvanyagot elkezdi a közönségtől – féltetni... Milyen természetes, mennyire megérthető ez a hajlandóság, amelyben a könyvtárőr a könyvtárt – mint az elérhető legtokeletesebb rend megvalósulását – öncélnak kezdi tekinteni, a maga őri, custosi szerepét pedig már-már egyenest holmi Cerberuséval összetéveszteni! Hiszen még a magánkönyvtár tulajdonosát is, ha állományában néhanapján rendet teremt, elfogja az az érzés, hogy: szép, szabályos glédáit – legalább egy időre – nem illik megbolygatnia: a bibliográfusi mámor és könyvtárosi büszkeség – bármennyire alkalmi tünet is nála – ilyenkor pillanatnyilag szinte még a böngészés, a sokszor csak találomra előrángatott olvasmányprédák felé csábító örök ösztönének is fölébekerelkedik. – Mi, könyvtáriak, ennek az olykor már önzésbe csapó féltékenységnak veszedelmesebb kísértéseit ismerjük. Egymás között – tréfálkozva, de azért nem minden meggyőződés nélkül – nem egyszer mondogatjuk, hogy: a könyvtárnak csak egy igazi ellensége van: az ismeretsomj gyógyíthatatlan betegségében szenvedő közönség! Ennek igényei a könyvtári rendtartás érdekeivel annyiszor kerülnek összeütközésbe, ahányszor egy-egy, olvasás céljából vétkesen megkívánt könyv a helyéről elmozdul. A toladó élet avatkozik ilyenkor bele a békés nyugalomba, mely csak a halálban lehet tökéletes! – Egy kis kriptahangulatért – kivált nagy könyvtárban – amúgy sem kell messzire kívánczolni; Kosztolányi szemlélődése is a végén ebbe a hangulatba torkolt bele...²¹

Rédey Tivadar azt állítja a könyvtárossról, hogy ő az, aki „...titokban egy kicsit mindig vonzódik a maga birodalmának halottjaihoz: azokat a köteteket, melyekben a jelenre nézve élet, lélekzetvétel és vérkeringés találtatik, valamelyest lázadóknak tekinti. Lázadóknak a Rendszer szent és sérthetetlen kaszárnyaszelleme ellen! Az ilyenekre talán legszívesebben ráfordítaná a sírbolt kulcsát.” „Szégyenlenünk kell ezt a gyengénket?” – kérdezi könyvtáros elődünk. „Ugyanolyan joggal büszkék is lehetünk rá. – válaszol a kérdésre. „Ha tudat alatt a közösségellenes felfogásnak egy szikrája húzódik is meg a mélyén, valójában a közre, a kutatómunka föltételeire nézve is ebben rejlik a legmegnyugtatóbb biztosíték: nincs az a Faust, ki a Wagnerek famulusi erényének, a pedantériának, segítségére rá ne szorulna, s ezért a támogatásért hálát ne érezne; mi könyvtárosok személy szerint is bőven ismerünk tudós Faustokat, akik a mi rendtartó munkánk áldásaihoz folyamodnak, valahányszor otthon a maguk példányának pillanatnyi előteremtése körül a tulajdon könyvtárosi hanyagságuk lesújtó következményeivel kerülnek reménytelen összeütközésbe.”²²

Rédey Tivadar azonban olyan könyvtáros, aki tudja, hogy a könyvtáros szerepe „... a raktári 'kiadományozás'-ban ki nem merülhet. Könyvtáros és közönség viszonyának, érintkezésük természetének gyökerei legbiztosabban nyilván ennek talajában fogódnak meg, de gyümölcsei ennél magasabb régiókba, különleges légköri feltételek között érlelődnek. Az együttérzés, fogékonyság, türelem és tapasztalat finom szövedékének kialakulása nélkül a könyvtáros munkájába valódi értelem és szellem sohasem költözhetik. Ez az a pont, ahol bármely könyvtárnak – a ridegen értelmezett munkameneten, hogy így mondjam: üzemi pontosságon és gördülékenységen messze felülemelkedően – számottevő közműveltségi szerepéről is beszélni lehet.”²³

„Nem igazi könyvtáros az – mondja könyvtáros elődünk –, akinek becsvágyát a gondosan végzett munka műhelyönérzete betölti, a közönség felől nyerhető, örök és egyre gazdagodó ihletések iránt pedig elfásul, vagy éppen kezdettől fogva érzéketlen. A könyvtáros elé nem csupán személyek kerülnek, hanem terveknek, témáknak is kimeríthetetlen változata, néha olyanok, melyekre a tulajdon lelkeknek érzékeny hangvillájával felelhet, néha épp ellenkezőleg: távoli, idegen, rá nézve valószínűleg egzotikus világokba nyerhet egy-egy felmerült eset kapcsán bepillantást; s ha valakire: órá csakugyan kötelező a 'holtig tanuló jó pap' példaadása. Abból, amit a statisztika száraz nyelvén egyszerűen 'használat'-nak emlegetünk, finom, szinte ellenőrizhetetlen, réseken és járatokon át így jó létre valami állandó, üdvös kölcsönhatás könyvtáros és közönség közt, valóban a 'do, ut des' elvének szellemében: a könyvtáros a maga ismereteivel támogatására lehet a kutatásnak, miközben saját maga is majd mindig közelebb jut a rá nézve legméltóbb eszményhez, hogy: könyvek napszámosából fokozatosan bizalmasává válhassék; a közönség viszont – ismét csak a könyvtáros közvetítésével – mintegy örökségül hagyhatja a maga eligazodó munkájának 'leküzdött nehézségeit' azoknak, akik utána következnek. Aligha tévedek, ha minden könyvtári törekvés sikerének föltételét ennek az egészséges vérkeringésnek biztosításában látom.”²⁴

Rédey Tivadar abból a tényből, hogy a lapban megjelent sorozatból készült, 1929-es kötetbe Kosztolányi nem válogatta be a könyvtárossal készült interjút, arra következtet, hogy a könyvtáros, mint alak, foglalkozás, az olvasók (és Kosztolányi) számára nem érdekes. „Most – mondja a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének közgyűlésén elmondott előadásában –, hogy könyvtáros és közönség viszonyán gondolkozom, átfutottam a régi beszélgetést. Újra föl kell vetnem a kérdést: mi az oka, hogy a mi hivatásunknak a közönségre nézve olyan kevés az érdekessége. Majd így folytatja: „Ma sem látom másnak a helyzetet, sem bizakvóbbnak, sem vigasztalóbbnak. Csakhogy azóta eltelt egy újabb évtized, könyvtárosi pályámon immár a harmadik, s ahogy múlnak az évek, egyre jobban meggyőződésemmé válik, hogy az a közfelfogásban mutatkozó érdeklődéshiány, mely mesterségünk noviciusait talán lehangolja, a tapasztaltabbak szemében valójában végzett munkánk sikerének mértéke és szentesítője.”²⁵

Ha Rédey Tivadar Kosztolányi „válogatásával” kapcsolatban arra a megállapításra jut is, hogy „... a rostavizsgán a könyvtáros, mint 'alak', siralmasan megbukott... igen unalmas alaknak találtatott...”, maga pontosan tudja, hogy a könyvtárosi munka lehet változatos, érdekes, kreatív; a könyvtárosságot lehet hivatás-ként üzni, nemcsak monoton foglalkozásként. Rédey Tivadar maga amellet, hogy

könyvtárosként dolgozott, irodalomtörténész, színháztörténész, színikritikus és költő is volt.²⁶

A könyvtárosságot hivatásként megélni csak az képes, aki egyéniségében, személyiségében nem unalmas, aki nyitott, művelt, tájékozott. Hogy is mondta Dávid Antal – aki asszirológus, orientalista volt, e tudományokból egyetemi magántanár és könyvtáros, könyvtári „aligazgató” is a Fővárosi Könyvtárban – az első könyvtáros tanfolyamon elhangzott előadásában? „... jó emlékezőtehetség, friss eszmétársító készség, gyors és higgadt ítélőképesség nélkül hamarosan nagyon idegenül és szerencsétlenül fogja magát érezni az ember a könyvtári szolgálatban. Ismeretek terén annak, aki a könyvtárosi eszményt meg akarja közelíteni, afféle középhelyet kellene elfoglalnia egy teljes egyetem összes fakultásai és valamely felsőbbrendű lény között. — Mindenekelőtt birnia kell a Szentlélek pünkösdi ajándékát, a nyelvek adományát. Nem sokra megy azonban, ha bármily sok nyelven, bármily tökéletesen csak banalításokat tud mondani. A tudományok iránti érdeklődése legyen széleskörű és élénk, mint valamely műkedvelőé, de tájékozottsága legalább olyan mély, hogy a szellemi pelyvát el tudja választani a tiszta búzától, és segíteni tudjon ne csak az érdeklődő laikusnak, hanem a komoly kutatónak is. Arra a sokat vitatott kérdésre, legyen-e maga is tudós valamely szakon, röviden azt felelhetjük, hogy jaj annak a könyvtárnak, amelynek tisztviselői tudósok, de még jajabb annak, ahol a tisztviselők nem tudósok. Minden vitán felül kétségtelen azonban, hogy holtig megőrzött tanulási vágy nélkül jó könyvtáros el sem képzelhető. – Morális téren: egyesüljön a könyvtárosban a szerzetesi igénytelenség és alázatosság a nagyvilági fölényességgel, és mindenek felett legyen meg benne a veleszületett és önneveléssel tökéletesített segítőkészség. Tudjon tiszta szívvel örülni azokkal, akik segítségével lélekben gazdagodtak és érezzék őszinte hálát azok iránt, akiknek szolgálatára lehetett. Röviden, a jó könyvtáros: lehetőleg magas fokon kiművelt tiszta fej és egészséges tiszta szív.”²⁷

Vajon lehet-e unalmas, lehet-e érdektelen „alak” az ilyen ember, az ilyen könyvtáros? Bizonyára nem. Csakhogy: „Ezek az adottságok, sajnos, nagyon ritkán találkoznak kellő harmóniában ugyanabban az emberben – és ha olykor mégis találkoznak, az ilyen ember sajnos nem igen megy könyvtárosnak.” – zárja a gondolatot Dávid Antal. Bíztható, hogy mindig is voltak és vannak kivételek...

JEGYZETEK

- 1 Rédey Tivadar: Könyvtáros és közönség (Felolvastatott a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének 1937. június 16-án tartott évi rendes közgyűlésén). In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve II. 1937-1938. szerk.: Bisztray Gyula. Bp.: 1938. 5. p.
- 2 *A Pesti Hírlap Vasárnapja (PHV) (1925–1936)* (1927. jan. 1 – 1937. febr. 21.) Képes irodalmi és művészeti lap. Szerkesztette Lenkey Gusztáv. A kiadvány eleinte (1925) még a *Pesti Hírlappal* együtt jelenik meg, később válik csak külön, a napilap hétfői mellékletévé. Utóbb *Képes Vasárnap* címmel látott napvilágot. Olyan szerzők írtak bele, mint Gárdonyi Géza,

- Harsányi Zsolt, Illyés Gyula, Nagy Lajos, Somlyó Zoltán vagy Vas István. Kosztolányi rendszeresen közölte itt novelláit, tárcáit, műfordításait. – forrás: <http://kosztolanyioldal.hu/forrasjegyzek-1-pesti-hirlap-vasarnapja-1925%E2%80%931936> – letöltve: 2013. június 12.
- 3 *Pesti Hírlap Vasárnapja*, XLVIII. évf. 115. sz., 1926. máj. 23., p. 41–42.
  - 4 Kosztolányi Dezső: Alakok. Könyvtáros, *Pesti Hírlap Vasárnapja*, XLIX. évf. 121. sz., 1927. máj. 29., 43. p.
  - 5 Kosztolányi Dezső: Alakok Bp. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929. – ill. Molnár C. Pál (A könyv a Könyvbarátok Szövetsége sorozatban jelent meg)
  - 6 Nagy Endre: Alakok (Kosztolányi Dezső könyve) *Nyugat*, (22) 1929. július 16. (14. sz.) 118–119. p.
  - 7 Falu Tamás: Két könyvről. I. Alakok. Kosztolányi Dezső könyve. = *Új Idők* (35) 1929. 24. 738–739. p.
  - 8 Ld. 1. jegyzet – 5–11. p.
  - 9 *Rédey Tivadar* (Bp., 1885. jún. 18.–Bp., 1953. jan. 25.): könyvtáros, irodalomtörténész, színháztörténész és színikritikus, az MTA tagja (l. 1938, r. 1947–49). Felesége Hoffmann Mária könyvtáros. Bp.-en végezte az egy.-et. 1910-ben az OSZK tisztviselője, 1929-től a Hírlaptár vezetője, 1935-től az OSZK h. főig.-ja. A Kisfaludy Társ. tagja (1934). Az ő kezdeményezésére jött létre a Színháztörténeti Gyűjtemény, 1925–29 közt szerk. a Magyar Könyvszemlélt és 1945-ig az OSZK tudományos kiadványait. Rendezte a Dante-, a centenáriumi Petőfi- és a Jókai-kiállítást. A Magyar Élet, a Szivárvány, a Budapesti Szemle és a Napkelet c. lapok színikritikusa volt. Könyvismertetéseinek, irodalmi tanulmányainak száma megközelíti az ezret. – F. m. Péterfy Jenő (Bp., 1909); Prizma (versek, Bp., 1912); Kritikai dolgozatok és vázlatok (Bp., 1931); A fővárosi sajtó szerepe a magyar irodalomban (Bp., 1932); A Nemzeti Színház története (Bp., 1937); Hat év magyar színművészete (Bp., 1940); Ódry Árpád (Bp., 1942). – Irod. Laczkó Géza: R. T. (Nyugat, 1913); Schöpflin Aladár: R. T. (Nyugat, 1931); Németh László R. T. (Napkelet, 1931); Vértesy Miklós: R. T. (Könyvtáros, 1959. 3. sz.) – Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon <http://www.mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC12527/12814.htm> – Letöltve: 2013. április 25.
  - 10 Ld. 1. jegyzet 5–6. p.
  - 11 Nagz Lajos: Bölcsőtől a koporsóig. Kosztolányi Dezső könyve – Nyugat kiadás – *Nyugat*, (26) 1933. 22. sz. – forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00566/17686.htm> – letöltve: 2013. június 12.
  - 12 Kosztolányi több interjúalanyától megkérdezi, hogy ki a kedves költője.
  - 13 A könyvtár előkerült a tüzoltóval készített beszélgetésben is: (*Hogy ég el egy könyvtár? – Hát, kérem, a könyvek csak füstölögnek. Nagyon bűdösek. – Nem szikráznak? – Nem. – Értem. (Vajmi kevés könyvben van igazi szikra.)*) – In: Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig Budapest: Révai, 1937 (Kosztolányi Dezső összegyűjtött munkái). – Tüzoltó – 224–226. p.
  - 14 Az író alakját ugyancsak megrajzolja Kosztolányi. Az író-portré már az *Alakok* (1929) kötetben is megtalálható. Érdekessége, hogy Kosztolányi, mint íróval, önmagával beszélget. – Kosztolányi Dezső: Író – In: Kosztolányi Dezső: Alakok. – Bp.: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929. – ill. Molnár C. Pál – 138–140. p. (A könyv a Könyvbarátok Szövetsége sorozatban jelent meg)
  - 15 Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig (szerk. Réz Pál) Bp., Noran, 2002. 460 p.
  - 16 Az 1927-ben megjelent első közlés utolsó bekezdése így szól: (*Gondolkozva ballagunk kifelé. mennyi elkondult szívdobbanás, mennyi szétfröccsent agyvelő, kilobbant láz pörnyéje. Könyvek mindenütt, leltározva, címkézve, elevenek és holtak könyvei, eleveneké, akik irodalmilag talán már régóta meghaltak és holtaké a Krisztus előtti évszázadokból, akik még mindig élnek. Egymás mellett lángész és kontár, kincs és encsem-bencsem, tanulmány a rüh – Ez, kérlek, egy tót gyornírás-könyv, (sic!) tanok, hidászat, álmoskönyv, görög igetővek. Halotti csönd. Csak lépéseink nesze hallik. Minden egyes könyv címlapjáról azonban kétségbeesett kiáltás harsan az égre, akár a temetők kapuáról: „Föltámadunk!” Uram, adj ne-*

künk jeltelen sírt, melyet fölver a gyom és bogáncs, de engedd meg, hogy a jövő századok nebulói legalább ronggyá olvassanak és megszámfülessék könyveinket.)

Az 1933-as szövegben az elején van szó egy orvosi tanulmányról, a rühről, lengyelül: (*– Mi ez itt? – Latin zsoltároskönyv a tizenhatodik századból. Ez a finom hártypapír a báránka bőre. Szegényt az anyja hasából metszették ki. Irodalmi célokra. – Hát ez? – Tót gyorsírás-könyv, 1892-ből. – Mellette? – Álmoskönyv. Musset összes művei. Doktori értekezés a görög ígétövekről. Hidászati munka. Orvosi tanulmány a rühről, lengyelül.*)

17 Ld. 11. jegyzet

18 Ld. 1. jegyzet – 8. p.

19 Ld. 1. jegyzet – 6. p.

20 Ld. 1. jegyzet – 8. p.

21 Ld. 1. jegyzet – 8–9. p.

22 Ld. 1. jegyzet – 9–10. p.

23 Ld. 1. jegyzet – 10. p.

24 Ld. 1. jegyzet – 10–11 p.

25 Ld. 1. jegyzet – 6. p.

26 Rédey Tivadar Kosztolányi Dezsőhöz írt verseit ld. 1. *Rédey Tivadar: Levél Kosztolányi Dezsőnek 1935. március 29-ére* – forrás: <http://www.huszaszad.hu/1935-marcius/kultura/redey-tivadar-level-kosztolanyi-dezsonek> – letöltve: 2013. április 25. – 2. *Rédey Tivadar: Búcsú Esti Kornéltól* – Nyugat, 1936. 12. sz. – forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00611/19383.htm> – letöltve: 2013. április 25.

27 Dávid Antalnak az 1937. évi könyvtárosképző tanfolyamon tartott előadásából vett idézet. In: Káplány Géza: *Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése*. Bp., A Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete, 1943.

Ásványi Ilona

Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig. Könyvtáros.
(Bp., Nyugat, 1933. 158–160. p.)

(Itt 400.000 kötet van. Tehát pont annyi, mint abban a világhíres alexandriai könyvtárban, mely az ókorban leégett. Ha számba vesszük, hogy a párizsi Bibliothèque Nationale több mint három és félmillió kötettel dicsekszik, alapjában kis könyvtár. Mégis mintha egy világvárosban kószálnék. Felhőkörölközök, könyvekből, melyekhez karfás falépcsők vezetnek a pincéig és a padlásig. Könyvek párhuzamos körútjai és sugárútjai, terei és sikátorai, melyeken el lehet tévedni. A könyvtáros vezet. Ki-kikapunk egy kötetet, találomra.)

- Mi ez itt?
- Latin zsolttároskönyv a tizenhatodik századból. Ez a finom hártypapír a báránka bőre. Szegényt az anyja hasából metszették ki. Irodalmi célokra.
- Hát ez?
- Tót gyorsíráskönyv, 1892-ből.
- Mellette?
- Álmoskönyv. Musset összes művei. Doktori értekezés a görög igetövekről. Hidászati munka. Orvosi tanulmány a rühről, lengyelül.
- És én, én hol lakom?
- Ott túl, jobbra az ablak mellett. *(Öt percnyi séta után.)* No, itt vagy te.
- *(Fönn a polcon megpillantom a könyveimet.)* Menjünk innen. *(Hirtelenül.)* Te, meddig él egy könyv?
- Maga a könyv? A kódexek pergamentje szinte örökkévaló. De ezt a könyvnyomtatás fölfedezésével kiszorította a pamutipar és a rongypapír. Az emberek sietni kezdtek. Gyorsan akartak nyomtatni és sokat. A tizenkilencedik századtól kezdve fokozatosan hitványodik a papír. Mindig több benne a fa. A növényi enyvet fölváltja az állati enyv. Ezeknek a könyveknek a napjai meg vannak számlálva. A nélkül, hogy bárki hozzájuk nyúlna, széttöredeznek, elmállanak, megsemmisülnek.
- Mi a könyv legnagyobb ellensége?
- Egy gomba, mely csak papíron érzi jól magát. Ettől a könyv valósággal megbetegszik.
- Láttál már könyvmolyt?
- Itt egyet se. Amit könyvmolynak neveznek, az voltaképp egy kis kukac. De az olvasóteremben sok könyvmoly van. Élt nálunk egy hóbertos gazdag ember, aki minden könyvet megvett, lebélyegzett, beleírta a nevét, aztán elhajította valahol. A *Bibliothèque Nationale*-nak is volt egy híres könyvmolya. Ez évtizedeken át minden reggel megjelent és zárásig ott maradt. Egy reggel nem jött el, akkor a könyvtáros elment hozzá. Elhagyott szobájában, papírkötegek és kéziratok között holtan feküdt az ágyában. Aznap halt meg.
- Mit csinált a könyvtárban ez a szerencsétlen?
- Kíírt minden Julius Caesarra vonatkozó adatot. Csak az a furcsa, hogy *Plutarchos* életrajza hiányzott a gyűjteményéből. Elmebeteg volt.
- Ne bánts, kérlek az elmebetegeket. Mi mindnyájan azokból élünk.

(Lassan ballagunk a könyvvárosban. Mennyi elkondult szívdobbanás, mennyi szétfröccsent agyvelő, ki-lobbant láz pörnyéje. Könyvek mindenütt, leltározva, címkézve, elevenek és holtak könyvei, eleveneké, akik irodalmilag talán már régóta meghaltak és holtaké a Krisztus előtti évszázadokból, akik még mindig élnek. Egymás mellett a kincs és az encsem-bencsem, a kontár és a lángész, anélkül, hogy feleselnének. Halotti csönd van. De minden könyv címlapjáról kétségbeesett kiáltás harsan az égre, akár a temetők kapuiról: 'Föltámadunk!' Uram, adj nekünk jeltelen sírt, melyet fölver a gyom és bogáncs, feledjék el földi alakunkat, temessék el emléküket is, de engedd, hogy a jövő századok őrültjei legalább ronggyá olvassák és megszamárfülezzék könyveinket.)

Kosztolányi Dezső: Alakok. Könyvtáros.
(= A Pesti Hírlap Vasárnapja, 1927. május 29. 43. p.)

(A könyvtár, melybe belépünk, 400.000 kötettel dicsekszik. Nem foglal el valami kiemelkedő helyet a huszadik századi (sic!) könyvtárak ranglétráján, de pont annyi kötete van, mint ama világhíres alexandriai könyvtárnak, mely az ókorban a lángok martalékává lett. Az ember úgy érzi itt magát, mintha világvárosban kószálna. Felhőkarcolókat építettek könyvekből, melyekhez karfás vaslépcsők rohannak föl a padlásra és le a pincébe, párhuzamos körutakat és sugárutakat látni, kisebb és nagyobb tereket, síkatorokat, melyekben el lehet tévedni. Porszag, papírillet, bőrbűz. Lépkedünk barátommal, a könyvtárossal, aki mint idegenvezető kalauzol. A könyvek a polcon betűrendbe rakva, békésem alszanak, anélkül, hogy feleselnének egymással. Kirántok egyet taláломra.)

- Mi ez?
- Latin zsolttároskönyv, a tizenhatodik századból, iniciálékkal. valami barát írta. Báránypőre. Fogd meg, milyen selymes, milyen puha. Ez a végtelen finom hártypapír, a meg se született báránypőre bőre. Az anyjából metszették ki. Irodalmi célokra.
- Hát ez?
- Ez, kérlek, egy tót gyorsírás-könyv, 1892-ből.
- Mellette mi van?
- Catullus.
- És én, merre lakom én?
- Amarra, jobbra, az ablak mellett. Gyere.
- Vezess. (Jó séta odáig. Legalább öt perc.)
- No, itt vagy te.
- (Bámulok a könyvekre melyek aranycímkejűnkkel felém fénylenek. Összeborzongok.) Menjünk innen. (Hirtelenül.) Te, meddig él egy könyv?
- Maga a könyv? Az anyagától függ. Például a kódexek pergamentje szinte örökkévaló, elpusztíthatatlan. A pergamentet a könyvnyomtatás fölfedezésével gyorsan kiszorította a pamutpapír, és a rongypapír, akár a gyertyát és olajlámpát a villany. Az első nyomtatott könyvek tartósak. Nézd, itt van Hess András budai nyomdájában készült könyv 1472-ből. Majdnem félezer éves. Potomság. Olyan, mintha ma hagyta volna el a sajtót. A baj a tizenkilencedik század elején kezdődik.
- Mért?
- Mert akkor az embereket elfogta valami lázas türelmetlenség és sietni kezdtek: gyorsan nyomtatni és sokat-sokat! A papír ettől kezdve fokozatosan hitványodik, sok benne a fa, a régi növényi enyvet fölcseréli a silány állati enyv. Ezeknek a könyveknek a napjai meg vannak számlálva. Anélkül, hogy bárki hozzájuk nyúlna, széttöredeznek, elmállanak, megsemmisülnek.
- Mi a könyv legnagyobb ellensége?
- Egy sajátos könyvgomba, mely csak a papíron érzi jól magát. Ettől a könyv valósággal megbetegszik. Azok az úgynevezett vízfoltok, melyeket régi könyveken lelnek, gombatelepek. Külföldön gázzal ölik őket.
- Láttál már könyvmolyt?
- Az olvasóteremben sokat. Itt egyet se. Amit könyvmolynak neveznek, az voltaképp egy kis kukac.
- Hogy tekintesz egy friss könyvre, mely ma jelent meg?
- Mint nyersanyagra, tárgyilagos szemmel. megnézem formáját, átlapozom, körülszaglászom, besorozom a hadseregbe. Fölveszem személyi adatait. Hány ívrétű, milyen a kötése, mennyi a lapszáma stb.? Gépies munka, de idővel szórakoztató, mint minden játék.
- Kit olvasnak nálatok leginkább?
- Jókait. Egy százötletes Jókait az olvasók a szó szoros értelmében fölfaltak, megettek. Ujjal kellett helyettesíteni. Viszont ezrével vannak olyan írók, akiket évtizedek óta senki se kért. Csak mi tudunk róluk meg a címtár.
- Akadnak olyan könyvtárosok, akik nem olvasnak?
- Ezek a legjobb könyvtárosok. Őket a könyv csak kívülről érdekli. Idegen szempontok nem terelik el figyelmüket. A könyv belseje nem rájuk tartozik.

- Hol volt az első könyvtár?
- Memphisben, Krisztus előtt 2000-ben. Már kőlapokból, cserepekből is könyvtárakat építettek.
- Ma melyik a világ legnagyobb könyvtára?
- A franciák még mindig azt állítják, hogy a párisi *Bibliothèque Nationale* a maga három és fél millió kötetével. De nyílt titok, hogy a londoni *British Museum* könyvtára a háború óta eléje vágott. Az amerikaiak is erősen dolgoznak. A washingtoni *Library of Congress* az első sorba lépett.
- Micsoda lesz egy könyvtár sorsa mondjuk ötszáz év múlva, mondjuk ezer év múlva?
- Erről mi is gondolkozunk. Nincs sok értelme ennek a vad gyűjtésnek, ennek az állandó, őrjögő halmozásnak. Határa sincs. Az ocsú, a szemét mindig több. A németek már nyíltan beszélnek arról, hogy minden évtizedben selejtezni kell, a sok haszontalan nyomtatványt raktárba kell vitetni egerek és patkányok prédájául. A mai zárt könyvtárrendszer alapján helytelen. Nem ad módot a terjeszkedésre. Képzeld el, hogy várost úgy kezdenének el építeni, hogy eleve zárt falak vennék körül. Lipcsében most a *Deutsche Bücherei* nyílt könyvtárt létesített, szabadon kiteljesíthető épülettömbökkel és szárnyakkal, úgyhogy az előreláthatólag háromszáz esztendő múlva is szervesen, természetesen fejlődhet. Mindig nagyobb kérdés a férőhely. Naponta egyre növekvő dagályként ömölnek hozzánk a köteles példányok, a hírlapok száza, melyeket okvetlenül el kell helyeznünk a jövő századok kutatóinak. Egyesek azt ajánlják, hogy a hírlapok szövegét fényképezzük le kicsinyben, a mikrofotografia negatív lemezeit pedig óvjuk meg. Ezáltal legalább mindig megmarad az eredeti, anélkül, hogy megcsonkíthatnánk.
- Sok csonkítás történik?
- Ez óvhatatlan. Ady Endre egy vidéki újság példányból szintén kitépte valamilyen versét, melyet keletlennek érzett, azzal a céllal, hogy ne maradjon meg az utókor számára, De azóta költeményét már régen kiadták az életírói.
- Könyvek nem tűnnek el?
- Volt egy tolvajunk, évekkel ezelőtt, csizmaszárban hordta el a ritka példányokat. A leghíresebb könyvtolvaj a szentpétervári udvari könyvtár főfelügyelője volt. Ez „malaclopó” köpennyel dolgozott.
- Sok örültek van?
- Majdnem minden hónapban jelentkezik a vidéki nyugalmazott adótsizt, vagy az elkallódott pesti írnok, átnyújtja gyanús kéziratát, hogy megőrizsem a halhatatlanságnak. Utóbb egyik úgy mutatkozott be, hogy ő a „Nobel-békédíj örökös jelöltje.” Az örültek a könyvtárak legjobb barátai. A *Bibliothèque Nationale*-ba évtizedeken át eljárt egy külön, aki a roppant könyvanyagot valósággal átrágtta magát. Egy reggel nem jött el. Ez szemet szűrt a könyvtárosnak, aki élve a gyanúporral fölkereste őt lakásán. A könyvmoly azon az éjszakán halt meg. Elhanyagolt szobájában rétegekben álltak a különböző cédulák. Ez a szerencsétlen ember egész életét arra használta föl, hogy kiírjon „minden” adatot, mely Julius Caesarra vonatkozik. Csak az a furcsa, hogy gyűjteményéből épp a legfontosabb adat hiányzott: Plutarchos Julius Caesar életrajza.
- Egy filologus veszett el benne.
- A másik ilyen könyvmoly kiszámította, hogy a bibliában hány mondat, hány szó, hány pont van s hányzor fordul elő benne ez a szó „és”. Külön csoportba tartoznak a könyvbolondok. A nyolcvanas években élt nálunk egy hóbortos gazdag ember, aki minden könyvet megvett, lebélyegzett, beleírta a nevét, aztán elhajította valahol. Ennek az ellenkezője az önző olvasó, aki mihelyt elolvass egy lapot, kiszakítja, apró darabokra tépi, hogy más el ne olvashassa.
- Elmebeteg.
- Azok, barátom. De ilyen kisebb vagy nagyobb jótékony elmebetegség nélkül az úgynevezett műveltség teljesen megállna és elszürkülne a világ. Nem lehetne se könyvet írni, se kiadni, se könyvtárba gyűjteni...

(Gondolkozva ballagunk kifelé. mennyi elkondult szívdobbanás, mennyi szétfröccsent agyvelő, kilobant láz pörnyéje. Könyvek mindenütt, leltározva, címkézve, elevenek és holtak könyvei, eleveneké, akik irodalmilag talán már régóta meghaltak és holtaké a Krisztus előtti évszázadokból, akik még mindig élnek. Egymás mellett lángész és kontár, kincs és encsem-bencsem, tanulmány a rüh

– Ez, kérlek, egy tót gyornírás-könyv, tanok, hidászat, álmokkönyv, görög ige-tövek. Halotti csönd. Csak lépéseink nesze hallik. Minden egyes könyv címlapjáról azonban kétségbeesett kiáltás harsan az égre, akár a temetők kapuira: „Föltámadunk!” Uram, adj nekünk jeltelen sírt, melyet fölver a gyom és bogáncs, de engedd meg, hogy a jövő századok nebulói legalább ronggyá olvassanak és megszeméltessék könyveinket.)

E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai

Amikor először kezembe vettem ezt a könyvet, arra gondoltam, vajon hány embert érdekel ez a téma? Engem nagyon, és biztos vagyok benne, hogy a könyvtárosok közül még sokakat. A szakmában szinte mást sem hallani, ha a könyvtárak jövőjéről van szó, mint az e-könyvek és az internet „veszélyeinek” taglalását. Pedig talán nem is olyan nagy a veszély, mint sokan mondják. Sokszor kiáltottak már farkast a könyvtárak vagy könyvtártípusok jövőjével kapcsolatban; ezek a riadalmak többnyire az utóbbi évek-évtizedek médiaváltásaihoz kapcsolódtak. Talán azért érinti a könyvtárosokat érzékenyebben a mostani változás, mert úgy érzékelik, hogy a munkájuk tárgya, maga a könyv kerülhet veszélybe.

A Kerekes Pál, Kiszl Péter és Takács Dániel, a szerzők arra vállalkoznak, hogy az e-könyv tartalmi, formai, technológiai, gazdasági stb. jellemzőit, hatásait vegyék sorra. Nem volt könnyű dolguk. Egyrészt azért, mert nagyon nehéz egy itthon éppen kezdődő, máshol már javában zajló folyamatról áttekintést adni, miközben nem is látni a végét. Másrészt az egységes kötetbe szerkesztést nehezíti a szerteágazó téma különböző vetületeiről írott szövegek egyenetlensége is. Lássuk tehát, hogyan oldották meg a szerzők ezt a nehéz feladatot.

A kötethez Dombi Gábor, az Inforum főtítkára írt bevezetőt. Rögtön az elején nyilvánvalóvá teszi, hogy ma már szó sem lehet az e-könyvek használatának megkérdőjelezéséről, az „ősrobbanásnak” nevezett változás a világ nálunk előrébb járó felében már bekövetkezett, az e-könyvek kereskedelmi forgalma néhol már meg is haladja a hagyományos könyvekét, és az USA-ban az e-kiadványok számaránya már tavaly elérte a 20 százalékot. A folyamatos emelkedésnek tápot ad az a tény is, hogy egyre többen jelentetik meg e-könyveiket magánkiadásban (self publishing), kihagyva ezzel a hagyományos könyvkiadói közvetítést. A bevezető a nemzetközi kitekintés mellett vázolja az e-könyvek gyanakvó hazai fogadtatását és néhány szolgáltatás helyzetét, több jelentős könyvtári és kiadói szakembert megszólaltatva. Az áttekintésben szó esik az e-könyvek terjesztése során kialakult kiadói és könyvtári érdekek ütközéséről is, ami nem csak magyar jelenség, valamint az uniós szabályozás meghatározta ÁFA különbségéről a hagyományos és az e-könyvek esetében.

A kötet fejezetfelosztása az első pillantásban eklektikusnak tűnik, de ahogy szemem F alakban végigszkenneli az oldalakat¹, egymás után villannak fel a történeti, technikai, filozófiai, pszichológiai és egyéb vetületek, csak győzzem követni. A tények, információk, adatok mellett értékelések, szubjektív eszmefuttatások,

---

1 Utalás a könyv e-olvasással foglalkozó fejezetére (99. p.)

technológiai leírások, helyzetképek váltakoznak a kötetben. Erről a nem hagyományos felépítésű könyvről nem lehet klasszikus értelemben vett recenziót írni, ezért megmaradok néhány téma kiemelésénél, és ahol lehet, kommentálásánál.

Több helyen előfordul a hagyományos nyomtatott könyv és az e-book fizikai szempontú értékelő összevetése, pro- és kontra összehasonlítása. Ennek nem sok értelmét látom, mert mindkét forma önálló entitás, egymáshoz viszonyított előnyökkel és hátrányokkal; két, egymástól különböző eszköz a tartalomhoz, a szöveghez és annak befogadásához. Az eszköz célja, hogy ezt az elérést biztosítsa. A hagyományos könyvnek erre volt több mint ötszáz éve (változott is méretben, tipográfiában, formában stb.), míg az e-könyv most alakul ki, próbálgatja önmagát, illetve korlátait. Emlékezzünk vissza, hogy az első nyomtatványok tervezői kifejezetten arra törekedtek, hogy a könyv minél inkább hasonlítson a kódexekhez. Az e-könyv-olvasó ma még kissé hasonlít a nyomtatott formájához (még az abszurdan hangzó mű-könyvillatot is rekonstruálták), de biztos vagyok abban, hogy a különböző mobil eszközök fejlesztésével járó divatok mindig is hatással lesznek a hordozókra, és ez minden bizonnyal befolyásolja a használók vásárlásait is. Már ma is számos eszközön nyílik lehetőség e-könyvek olvasására (okostelefon, tablet, e-könyv-olvasó, számítógép stb.), és ki tudná megjósolni a jövő „kütyüit”? A hagyományos és az e-könyvek összevetése tipikusan a mai átmeneti korszak problémája, ami már a közeli jövőben sem lesz kérdés.

Ugyanakkor az összevetésnek tartalmi a szempontból mégiscsak van létjogosultsága. A kötet negyedik fejezete az e-olvasással, annak logisztikájával és kultúraalakító hatásával foglalkozik². Különböző felmérések, vélemények azt sugallják, hogy a ma emberében még erősen gyökerezik a papírból olvasás: jobb hatással tanulunk, gyorsabb az olvasás, könnyebben jegyezzük meg az innen nyert információkat. Az e-olvasás más agyi idegközpontokat mozgat meg, mint a hagyományos, az alkalmazkodás nyilván sok időt vesz még igénybe. Az elektronikus olvasás egyben az olvasás fogalmának kiterjesztését is jelenti: már nemcsak szöveges, hanem képi és hangzó információ elsajátítását. Egy másik jellemzője az interaktivitás: egyszerre írunk és olvasunk. Olvasás közben szótárban kereshetünk, navigálhatunk a neten, tehát rengeteg előnyhöz is juthatunk. Számos vetülete van az elektronikus olvasás elterjedésének, ami másképpen működik, mint a hagyományos. Ez a változás vélhetően ugyanúgy megszokható lesz, mint a kötetben is említett korai könyvek oldalainak végén alkalmazott „örszó”, ami idegesítően hat a mai olvasóra, de ha rendszeresen forgatja a régi könyvet, annyira hozzászokik szemünk, hogy hiánya feltűnik. Egyébként is: a néha kifejezetten zavaró gyakori változtatások a szoftverekben, és a vadonatúj hardver eszközök áradata úgyszólván örökös alkalmazkodásra és tanulásra kényszerítik az embert, ehhez képest az olvasás körülményeinek változása talán nem is éri el az ingerküszöböt.

Az e-könyv története című fejezet hasznos és világos áttekintést ad a legfontosabb állomásokról, belecsempészve némi „igazi”, korai könyvtörténetet is. A szerzők ezzel azt is jelzik, hogy az e-könyv története nem választható el az előzmé-

---

2 Az e-könyv és olvasója: a tudáslogisztika új utakon. 77–111. p.

nyektől. Nekem az a véleményem, hogy a két médium fejlődése napjainkban elágazik, és egymással rokoni kapcsolatban, talán egy ideig párhuzamosan, de önállóan fog folytatódni. A nagyobb, és korábban szintén forradalminak számító új médiumok megjelenése (fotográfia, film, televízió stb.) is azt eredményezte, hogy a létező műfajok nem szűntek meg, hanem némi módosulás után tovább éltek az új formák mellett. Így szerencsére nem következett be a film megjelenésével a színház halála, a fotóval a festészet megszűnése, és a televízió meg a mozifilm továbbra is békésen létezhetnek egymás mellett. Ezt az utat tartom valószínűnek a hagyományos és e-könyvek esetében is. A fejezet végén az e-könyv történetét feldolgozó kronológia hasznos áttekintést nyújt a gyorsan pörgő eseményekről.

Az e-könyvek lelőhelyei, a tartalom elérése című fejezetben – némi átfedésben a korábbiakkal – főleg a magyar elektronikus szolgáltatások felsorolását, rövid tartalmi leírását olvashatjuk. Ez a fejezet bizonyítja a szerzők azon szándékát, hogy a kötetet nemcsak a könyvtáros szakmának, hanem a szélesebb nagyközönségnek is szánják, a könyvtárosok ugyanis már álmukból felébredtve is ismerik a MEK-et, a DIA-t és a többieket. Ugyanebben a fejezetben olvasható az e-könyvek forgalmazásának néhány példája, ami némiképp következetlenül a következő fejezet végén, az antikvár könyvek kereskedelmével fejeződik be (közben más témák is szerepelnek).

Külön fejezet foglalkozik az e-könyvek és a könyvtárak kapcsolatával.³ A szerzők utalnak rá, hogy az e-kölcsönzésnek még nem alakult ki világszerte elterjedt és elfogadott rendszere, erre mutat az is, hogy a kötet egyik legrövidebb fejezete foglalkozik ezzel a kérdéssel. A gondok rögtön a folyamat elején, a kölcsönözni kívánt könyvek beszerzésekor jelentkeznek. A kiadók ugyanis vagy nem járulnak hozzá a kölcsönzéshez, vagy kemény feltételek betartásához ragaszkodnak (pl. bizonyos kölcsönzési szám után újra meg kell vásárolni a könyvet). Attól tartanak ugyanis, hogy a dokumentumok könnyebben juthatnak illegálisan a felhasználók kezébe a könyvtárakból, mint saját szerverükről. Többféle kompromisszumos megoldás született eddig, de ezek mindegyike a kiadókkal külön-külön kötött megállapodások függvénye. Az e-book kölcsönzést a kezdetektől alkalmazó amerikai könyvtárak a folyamatos hozzáférés rendszerét használják; olvasójegyükkel a szoftveralkalmazást és a tartalmat is letölthetik a használók. Nálunk sajnos, gyerekcipőben jár még az e-könyvek könyvtári kölcsönzése, a felgyorsításnak gátat szab a magyar nyelvű tartalmak viszonylag kis száma, valamint a könyvtárak és a kiadók közötti bizalmi viszony hiánya is.

Alapvetően a felhasználás körülményeit, így az e-könyv kölcsönzését is meghatározza a szerzői jog, illetve az annak betartását biztosító különböző rendszerek alkalmazása. A cél nyilvánvaló: a tartalmakat előállítók mindenáron szeretnék megakadályozni a jogtalan hozzáférés lehetőségét. Ez legalább olyan reménytelen küzdelem, mint az autólopások megállítása a technika egyre fejlettebb eszközeivel. Ugyanakkor az internet nyilvánosságának szellemét hazudtolja meg a tulajdonhoz körömszakadtáig tartó ragaszkodás. A kötet viszonylag részletesen foglalkozik a különböző védelmi rendszerekkel (kemény és puha DRM rendszerek,

3 Könyvkölcsönzés e-módra: szöveglízing, textbérlet. 187–198. p.

ezek fejlettebb alternatívái), de a tartalmak szabad felhasználására létrehozott néhány „copyleft” szabad licencet is megemlíti (így pl. a Creative Commonst).

Hagyományos könyvtárosi szívünket bizsergeti a könyv végén található részletes bibliográfia, valamint a fogalommagyarázatok és legvégül a különböző statisztikai adatok. A könyvhöz egy könyvjelzőnek álcázott prospektus is tartozik néhány jelenleg is kapható e-könyvolvasó adataival, előnyeivel-hátrányaival. Javasolom, hogy e recenzió olvasói minél hamarabb vásárolják meg a könyvet, mert különben elavulnak a prospektusban leírt, e-olvasókra vonatkozó adatok, és kereshetnek maguknak újakat. Érdeemes megvenni vagy könyvtárból kikölcsönözni, sok új információ és szempont ismerhető meg a kötetből.

(Kerekes Pál–Kiszl Péter–Takács Dániel: E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai. [a bevezetést írta Dombi Gábor]; [kiad. az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Könyvtár- és Információtudományi Intézete]. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtud. Int., 2013. 310 p.)

Dippold Péter